

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu

-

Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians, Conservator-Restorer

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi (MASROP E-Dergi)

-

Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians, Conservator-Restorer E-Journal (MASROP E-Dergi)

Cilt 7 Sayı 8-9, (2013)

2017

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi
(MASROP E-Dergi)

-
Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians, Conservator-Restorer E-Journal
(MASROP E-Dergi)

ISSN: 1307-4008

Bu dergi yılda 2 sayı (Nisan / Kasım) ve Türkçe olarak yayınlanır.

Cilt 7 Sayı 8-9, (2013)
2017

Oktay Ekinci anısına...

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi
MASROP E-Dergi
Ulusal Hakemli bir E-Dergidir.

Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians, Conservator-Restorer E-Journal
MASROP E-Dergi is a National Referenced Journal

Yayın Sahibi / Publication Owner

Uğur Alanyurt

Yayın Kurulu Başkanı / Editor

Doç. Dr. Daniş Baykan

Elektronik Sayfa ve Grafik Tasarım / Web and Graphic Design

Selda Öztürk; Selçuk Öztürk

Dergi Tasarım / Journal Design

Öğr. Gör. (M. A.) Ceren Baykan; Doç. Dr. Daniş Baykan

Adres / Address

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, I.
Bina, Kat 1, oda nu.: 106, Klasik Arkeoloji Laboratuvarı, Güllapoğlu Yerleşkesi,
22030, Merkez / Edirne

Telefon

0-284-235 95 27 Dâhili: 1202

Faks

0-284-235 95 22 (Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)

E-posta / E-mail

masrop@masrop.org / masrop.e.dergi@gmail.com

İnternet Adresi / Web Address

<http://www.masrop.org>

ISSN: 1307-4008

Ön Kapak:

*Kazı Buluntusu Ok Uçları Çalıştayı kapak görseli: Nif Dağı Kazı Arşivinden düzenlenmiştir
(Tasarım: Ceren Baykan © 2017)*

Arka Kapak:

MASROP E-Dergi'nin 2017 Ciltlerindeki Ok Ucu Çalıştayı Makaleleri Hakemleri

Cilt 7 Sayı 8-9, (2013)

2017

Bu e-dergide yayınlanan makalelerin yayın hakkı saklıdır. MASROP E-Dergi'de yer alan makaleler tekil ve toplu şekilde dijital veya matbu olarak çoğaltılamaz. Yazılar ve görseller hiçbir şekilde ticari olarak kullanılamaz. Bilimsel yayınlarda kaynak gösterilerek alıntı halinde kısmi kullanımı mümkündür. Makalelerin görsellerinin bilimsel amaçlı kullanımı yazarının iznine bağlıdır. Makale görselleri kaynak gösterilmediği sürece yazarına aittir. Makalelerdeki yazın ve görsel içeriğin yasal sorumlusu yazarıdır.

© MASROP E-Dergi, 2017

MASROP E-Dergi Yayın Kurulu
Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

Yayın Kurulu Başkanı / Editor

Doç. Dr. Daniş BAYKAN

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Demet Binan (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)

Prof. Dr. Belkıs Dinçol (İstanbul Ü. *emekli*)

Prof. Dr. Turan Efe (Bilecik Şeyh Edebali Ü. *emekli*)

Prof. Dr. Bekir Eskici (Gazi Ü.)

Prof. Dr. Zeynep Koçel Erdem (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)

Prof. Dr. Sevgi Lökçe (Atılım Ü.)

Prof. Dr. Mehmet Özdoğan (İstanbul Ü. *emekli*)

Prof. Dr. Mustafa Özer (Medeniyet Ü.)

Prof. Dr. M. Sacit Pekak (Hacettepe Ü.)

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (Ankara Ü.)

Prof. Dr. Nuran Şahin (Ege Ü. *emekli*)

Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (İstanbul Ü. *emekli*)

Prof. Dr. Gülsün Umurtak (İstanbul Ü.)

Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın (İstanbul Ü.)

Doç. Dr. Sennur Akansel (Trakya Ü.)

Doç. Dr. Serdar Aybek (Celal Bayar Ü.)

Doç. Dr. Adnan Baysal (Trakya Ü.)

Doç. Dr. Sedef Çokay Kepçe (İstanbul Ü.)

Doç. Dr. Özgü Çömezoglu Uzbek (İstanbul Ü.)

Doç. Dr. Lale Doğer (Ege Ü.)

Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger (Akdeniz Ü.)

Doç. Dr. Hamdi Şahin (İstanbul Ü.)

Doç. Dr. Ahmet Yaraş (Trakya Ü.)

Doç. Dr. Gülgün Yılmaz (Trakya Ü.)

Dr. Çiler Altınbilek Algül (İstanbul Ü.)

Dr. Emma Louise Baysal (Trakya Ü.)

Dr. Fatma Banu Çakan (İstanbul Ü.)

Dr. Baki Demirtaş (Trakya Ü.)

Dr. Kenan Eren (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)

Dr. Melda Ermiş (İstanbul Ü.)

Dr. Aliye Erol Özdizbay (İstanbul Ü.)

Dr. İlkan Hasdağlı (Trakya Ü.)

Dr. Ergün Karaca (Trakya Ü.)

Dr. Burcu Kırmızı (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)

Dr. Murat Özgen (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)

Dr. Aşkım Özdizbay (İstanbul Ü.)

Dr. Hüseyin Sami Öztürk (Marmara Ü.)

Dr. Müjde Peker (İstanbul Ü.)

Dr. Hasan Peker (İstanbul Ü.)

Dr. Deniz Sarı (Bilecik Şeyh Edebali Ü.)

Dr. Işık Şahin (Trakya Ü.)

Dr. Aksel Tibet (İFEA İstanbul)

Dr. Ayça Tiryaki (İstanbul Ü.)

Dr. Murat Türkteki (Bilecik Şeyh Edebali Ü.)

Dr. Fuat Yılmaz (Trakya Ü.)

Dr. Davut Yiğitpaşa (Ondokuz Mayıs Ü.)

Dr. Aslihan Yurtsever Beyazıt (İstanbul Ü.)

Dr. Melike Zeren Hasdağlı (Uşak Ü.)

MASROP E-Dergi Kapsam ve İlkeler

Dergi konu olarak, antropoloji, arkeoloji, arkeometri, epigrafi, filoloji, sanat tarihi, koruma / onarım, mimarlık tarihi, müzecilik gibi sosyal bilimler alanlarındaki ana konular ile bunlarla ilgili, ilişkili veya yardımcı konular hakkında yorum, yaklaşım ve kuramları kapsar. Dönem sınırlaması olmaksızın öncelikli olarak Anadolu coğrafyası kapsamındaki ve Anadolu ile ilişkili olduğu sürece coğrafi bir alan sınırlaması olmaksızın bahsedilen konulardaki yazılar dergi kapsamındadır. MASROP E-Dergi, kapsamına uygun olarak bilimsel yenilik getiren, özgün araştırma ve yorum makalelerini ve kitap eleştirilerini içeren bir dergidir. Kazı ve yüzey araştırmaları, restorasyon raporları, müze faaliyet listeleri, envanter çalışmaları gibi olağan yıllık raporlar ve taşınır / taşınmaz envanteri gibi dökümler de dahil yeni yorum ve açılım getirmeyen, yalnızca malzeme tanıtımı içeren, ön rapor niteliğindeki yazılar dergi kapsamında değildir. Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu MASROP E-Dergi, yılda iki sayı olarak sanal ortamda yayınlanan ulusal hakemli bir e-dergidir. Derginin yayın içerik, kapsam ve düzeni ile ilgili kararlar yayın kurulu üyelerinden gelen teklifler doğrultusunda yayın kurulu başkanı tarafından alınır.

*Paleoantropoloji, Fizikiantropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Önasya Arkeolojisi, Klasik Arkeoloji, Eskiçağ Tarihi, Hititoloji, Sümeroloji, Latin Dili ve Edebiyatı, Yunan Dili ve Edebiyatı, Arkeometalürji, Arkeozooloji, Arkeobotanik, Bizans Sanatı, Osmanlı Sanatı, Nüvizmatik... gibi

MASROP E-Dergi Hakem Değerlendirme Sistemi ve Süreci

Gönderilen yazılar mümkün olduğunca alanına ve dalına uygun hakem(ler) tarafından değerlendirilir ve hakem formu düzenlenir. Yazının özelliğine göre en az iki hakem görüşü istenir; iki raporda karşıt görüşlerin olması durumunda digger bir hakem görüşüne de başvurulabilir. Hakemler yazılar için “olduğu gibi basılabilir”, “belirtilen değişiklikler sonrası basılabilir” ve “basılamaz” şeklindeki tercihlerden birini kullanır. Hakem görüşleri doğrultusunda yayın kurulu tarafından basılabilir kararı verilen yazılar, yazı düzeni, yazım kuralları, kaynakça, görsel malzeme ile yazının ilişkilendirilmesi gibi konular da dâhil olmak üzere gözden geçirilip, yazardan talep edilebilecek değişiklik, düzeltme ve ilaveler yazara bildirilerek yeterli süre tanınır.

Makale Gönderi: Yayınlanması istenen yazılar için teslim edilmesi gerekenler:

1- Sadece metinden oluşan Word dosya 2-Görselleri de içeren yazar dizgi tercihini gösteren, görsel altlarında isimleri ve alındıkları yerler yazan dizili Word kopya 3- Çözünürlüğü en az 300 pixel/inch olan JPEG veya TIF formatında metin kullanım sırasına uygun olarak numaralandırılmış görseller 4-Kaynakça ve varsa Kısaltmalar, Elektronik Kaynakça 5-Görsellerin numaralarını, isimlerini ve alıntı yerlerini gösteren liste 6-Elektronik sayfamızda bulunan makale gönderim dilekçesi. Belirtilenler eksiksiz şekilde yazar isteğine bağlı olarak istenirse aşağıdaki adrese, yazar tarafından imzalı birer çıktıları ve dijital CD/DVD kaydı şeklinde veya aşağıdaki e-postaya aynı içerikle yazar e-postasından ulaştırılabilir.

Adres: MASROP E-Dergi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, I. Bina, Kat 1, Oda Nu.: 106, Klasik Arkeoloji Laboratuvarı, Güllapoğlu Yerleşkesi, 22030, Merkez / Edirne

E-Posta: masrop@masrop.org / masrop.e.dergi@gmail.com

Telif: Yayınlanan makalelerin yayın hakkı MASROP E-Dergi'ye aittir. Ticari olmayan ve ücretsiz erişime açık e-dergimizde yayınlanan makalelerin yazarlarından, kişisel akademik sayfalarında (örnek: academia.edu, researchgate.net, üniversite kişisel sayfa vs.) yayımlandığı tarihten itibaren derginin sitesindeki kişisel makalenin uzantısıyla paylaşılması beklenmektedir. Dergi erişimi, alan değişikliği gibi teknik bir problem yaşanmadığı sürece paylaşımların dergi üzerinden yapılması en doğrusudur. Fakat derginin uzantıları ulaşılmaz duruma gelirse dergi Yayın Kurulu'nu haberdar ederek pdf dosyayı yayın tarihinden 12 ay sonra paylaşılabilir.

MASROP E-Dergi Makale Yazım Kuralları (*Instructions for Authors*)

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu MASROP E-Dergi, yılda iki sayı olarak sanal ortamda yayınlanan ulusal hakemli bir e-dergidir. Derginin yayın içerik, kapsam ve düzeni ile ilgili kararlar yayın kurulu üyelerinden gelen teklifler doğrultusunda yayın kurulu başkanı tarafından alınır. Yazarlar ulusal ve uluslararası geçerlilikteki genel etik kurallara ve yazı ve görsellerde araştırma ve yayın etiğine uyumalıdır.

Dil ve Düzen: Makalelerin dergimizde yayımlanabilmesi için daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Yazarlar dergiye gönderdikleri makalenin özgün olduğunu, başka bir dilde dahi olsa makalenin daha önce yayımlanmadığını ya da yayımlanmak üzere bir başka dergiye gönderilmemiş olduğunu taahhüt etmiş olurlar. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilebilir. Yayınlanmak üzere verilen makale eğer yazarın bir tezinden (lisans, yüksek lisans veya doktora) üretilmişse bunun başlığa veya ilk paragraf cümlelerinden birine konulacak dipnot ile açıklanması gerekmektedir. Yazı içeriklerinin ve görsellerin bilimsel / etik sorumluluğu yazara aittir. Bunun yanı sıra yazarlar *Turnitin* ve benzeri programlarda da taranarak control edilecektir. Dergiye yazı gönderen bir yazar makalelerin yayımlanmama hakkının editör, hakem ve bilim kurulu üyelerinde saklı olduğunu ve onlardan gelecek değişiklik, düzeltme ve ilaveleri yapmayı taahhüt etmiş sayılır. Yayın dili Türkçedir. Ancak Türkçe geniş özet sunulması halinde yabancı dilde makaleler de yayımlanabilir. Her araştırma makale için verilmesi gerekli İngilizce ve Türkçe özetler 150 kelime ile sınırlandırılmalı, makale başlığı ve beş anahtar kelime (Türkçe ve İngilizce olarak) ile verilmelidir. Türkçe ve İngilizce özet ve anahtar kelimeler sadece araştırma makaleleri için geçerli olup kitap tanıtımlarını kapsamamaktadır. Dergimizin basılı ortamla yayımlanmaması ve sadece dijital olması nedeniyle bir sayfa sınırlaması olmayıp makul ölçülerde olduğu sürece ve görseller 20 adedi aşmadığı sürece makaleler değerlendirilebilmektedir. Makale başlığının alt satırında yazar adı yanına “*” konularak dipnotta, unvan, çalıştığı kurum, kurum ve e-posta adresi belirtilmelidir. Yazı karakteri, Times New Roman olmalı ve tek satır aralığı kullanılmalıdır. Başlık 14 punto/koyu (bold), ara başlıklar 12 punto/koyu (bold), ana metin 12 punto, dipnotlar 10 punto olmalıdır. Başlık kelimelerinin sadece ilk harfleri büyük olmalıdır. Metinde alt çizgi kullanılmamalıdır. Kullanılan terimlerde Türkçe veya Türkçeleştirilmiş olması tercih edilmelidir (örnek: seramik / keramik yerine pişmiş toprak kap). Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin ‘*in situ*’ italik olarak yazılmalıdır. Dönemsel adlar (Antik Çağ, Eskiçağ, Roma İmparatorluk Dönemi, Tunç Çağı, Selçuklu Dönemi, Geç Antik Çağ); bölge adları (örnek: Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Orta Asya); yer, coğrafya ve kurum adları (örnek: Asya, Karadeniz Bölgesi, Atatürk Bulvarı, Meriç Nehri, Trakya Üniversitesi); üslup adları (örnek: Gotik mimarlık, Dor düzeni) ilk harfleri büyük yazılmalıdır.

Görseller: Görsellerin (fotoğraf, çizim, çizelge vs.) alt yazıları ve varsa alıntı yerleri ayrıca bir sayfada liste halinde belirtilmelidir. Görseller yazarın tercihinin göre yazı içerisinde ya da yazının ardından levha halinde olabilir, ancak yazar tarafından seçilen görsel dizgisi makale içinde tutarlılık göstermelidir. Görsellerin yazarın tercihinin görülmesi açısından metin içerisinde dizili olarak ve görselsiz sade metin ile birlikte başka bir program belgesine (Microsoft Word vb.) gömülü olmaksızın çözünürlüğü en az 300 pixel/inch olan JPEG veya TIF formatında olmalıdır. Görsel olarak kullanılan harita, plan, fotoğraf ve çizimlerin sınıflandırma ayrımı gözetmeksizin hepsinin “**resim**” olarak belirtilmesi gereklidir. Yazı genelinde birden çok tablo kullanımı söz konusuysa bu durumda tablolar ayrıca numaralandırılabilir.

Kısaltmalar: Metin içerisinde kullanılan atıf kısaltmaları, ulusal (TDK) ve uluslararası standartlar (cm, m, mm, g gibi) haricinde; özellikle kişiden kişiye değişen Numara, yüzyıl, bakınız gibi kelimelerin açık kullanılması karışıklıkları önleyecektir. Metin içinde Milattan Önce, Milattan Sonra gibi çok alışlagelmiş kısaltmalar dışında (örnek: İsa’dan/Milattan Önce

için M.Ö.; İsa'dan/Milattan Sonra için M.S.) kısaltma kullanılmadan açık yazılmalıdır. Metinde sık geçen (on kez ve üzerinde) adlandırmalar, ilkinde açık yazılıp yanında kısaltması parantez içinde belirtildikten sonra metnin devamında kısaltma olarak kullanılmaya devam edilebilir; örneğin Türk Dil Kurumu (TDK). Dönem adlandırmalarının da kısaltılmaması uygundur.

Atıflar, Kaynaklar ve Kaynakça:MASROP E-Dergi sanal ortamda yayınlandığından bibliyografik referanslar metin içerisinde APA sisteminde olmalıdır (Yazar Soyadı Tarih: sayfa/levha) (Özdoğan 2015: 473, resim 7).

Buna karşın metin akışının bozulacağı durumlarda (örneğin çok sayıda yayına gönderme yapılacağı zaman veya kaynakların tartışılması ve yorumlanması gibi durumlarda) ve ek bilgi veya tanım aktarımlarında dipnot sistemi kullanılmalıdır. Çift soyadına sahip yazarların kendi kullandığı sırayla her ikisinde aralarında hiçbir işaretleme olmadan kullanılmalıdır.

-Yazar, Editör veya çeviren sayısı iki ise soyadlar arasında boşluk verilmeden kısa çizgi (-) kullanılır. Atıflar için: (Yaraş-Baykan 2005: 51-62)

Yaraş-Baykan 2005: Yaraş, A. - Baykan, D., “2003 Yılı Allianoı Kazısı”, 26. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara, 2005, 51-62.

-Yazar, Editör veya çeviren sayısı ikiden çok ise ilk soyadı sonrasında (ve diğerleri kısaltması) “vd.” gelir. (ilk yazar ile vd. arasına “,” veya “-“ konmaz): Atıflar için: (Yaraş vd. 2008: 71-84)

Yaraş vd. 2008: Yaraş, A., Baykan, D., Karaca, E., “2006 Allianoı Kazısı”, 29. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara, 2008, 71-84.

Kaynakça Antik Kaynaklar, Modern Kaynaklar, Elektronik Kaynaklar olarak ayrı ayrı sınıflandırılmalıdır.

ANTİK KAYNAKLAR: Antik kaynak kısaltmaları için “Der Kleine Pauly, Lexikon der Antike 1, Deutscher Taschenbuch, Münih, 1979, XXI-XXVI” listesi, kabul edilen uluslararası standarttır.

Araştırma metninde kısaltmalar kullanılmalı (Strab.VII.48) ve açık halleri kaynakçada verilmelidir.

Strab. Strabon, Geōgraphiká

Geographika Anadolu Kitap XII-XIII-XIV Kitaplar Antik Anadolu Coğrafyası, Çev. A. Pekman, İstanbul, 1987.

Geographika (The Geography of Strabon), Çev. H. L. Jones, Londra, 1957.

MODERN KAYNAKLAR yazar soyadına göre alfabetik ve başlarında parantez içinde atıfta kullanılan kısaltmalardan sonra açık şekilde verilir. Aynı yazarın birden fazla eseri kaynak olarak kullanılmışsa basım tarihine göre eskiden yeniye doğru dizilmelidir. Aynı yazarın aynı yıldan birden çok yayını varsa basım yılı yanına “a,b,c” harf ilaveleriyle ayrıt edilmesi sağlanır:

Fazlıoğlu 2009a: 463-477 ve Fazlıoğlu 2009b: 325-340

Fazlıoğlu 2009a: Fazlıoğlu, İ., “Damlıboğaz Finds: Inland Carian Archaic Pottery and Related Regions”, *Die Karer und die Anderen*, Ed. F. Rumscheid, Bonn, 2009, 463-477.

Fazlıoğlu 2009b: Fazlıoğlu, İ., “Erken Çocuklukta Müze ve Eğitim”, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitim*, Ed. Y. Fazlıoğlu, İstanbul, 2009, 325-340.

Monografi Kitap: Yazar Soyadı, Yazar Adı, *Kitap Adı*, (varsa ait olduğu seri), Basım Yeri, Tarihi.

Baykan 2012: Baykan, D., *Allianoı Tıp Aletleri / Surgical Instruments From Allianoı*, Studia ad Orientem Antiquum (SOA) 2, İstanbul, 2012.

Kitapta Bölüm: (kongre, bildiri, sempozyum ve çalıştay kitapları dahil)

Yazar Soyadı, Yazar Adı, *Kitap Adı*, Editör, Basım Yeri, Tarihi, sayfalar.

Fazlıoğlu 2009a: Fazlıoğlu, İ., “Damlıboğaz Finds: Inland Carian Archaic Pottery and Related Regions”, *Die Karer und die Anderen*, Ed. F. Rumscheid, Bonn, 2009, 463-477.

Sürelî Yayınlar: Sürelî yayınların adlarının kısaltılmadan yazılması tercih edilir. Mutlaka kısaltma kullanılmak isteniyorsa aşağıdaki uzantıdan ulaşılabilecek Alman Arkeoloji listesine

uyulması beklenir.

https://www.dainst.org/documents/10180/70593/02_Abbreviations+for+Journals_quer.pdf/a82958d5-e5e9-4696-8e1b-c53b5954f52a

Yazar Soyadı, Yazar Adı, “Makale Adı”, *Sürelî Yayın Adı Sayısı*, Tarihi, Sayfa/Levha.

Tulunay 1998: Tulunay, Elif Tül, “Pelops statt Apollon? Ein neuer Deutungsvorschlag für die mittlere Figur im Westgiebel des Zeustempels in Olympia”, *Istanbul Mitteilungen* 48, 1998, 453-460.

Armağan Kitabı: Yazar Soyadı, Yazar Adı, “Makale Adı”, *Armağan Kitabı Adı*, Editörü, Basım Yeri, Tarihi, Sayfa/Levha.

Özdoğan 2015: Özdoğan, Mehmet, “Höyük - Höyükleşme ve Höyükleri Tanımak”, *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, Ed. C. Şimşek vd., İstanbul, 2015, 471-484.

Ansiklopedi Maddesi: Yazar Soyadı, Yazar Adı, “Madde adı”, *Ansiklopedi adı*, Cildi, Tarihi, Basım yeri, Basım tarihi, sayfalar.

Tulunay 1997: Tulunay, E. T., “Hermogenes”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, İstanbul, 1997, 778-779.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

Basılısı olan veya basılıyor gibi dizgiye sahip olan E-Dergi makaleleri

Yazar Soyadı, Yazar Adı, “Makale Adı”, *E-Dergi Adı ve Sayısı*, Sayfa/Levha.

Efe 2012: Efe, T., “(Sunu/Önsöz) Küllüoba Kazıları ve Batı Anadolu Tunç Çağları Üzerine Yapılan Araştırmalar”, *MASROP E- Dergi Sayı 7*, 2012, iii-vii.

Diğer elektronik kaynak gösterimleri: Uzantıların genellikle çok uzun dizgilerden oluşması nedeniyle okuyucunun rahatlığı da düşünülerek APA sisteminde: metin içerisinde kullanım sırasına göre “(uzantı 1)”, “(uzantı 2)” şeklinde belirtilmelidir. Modern Kaynaklar’dan sonra “Elektronik Kaynaklar” başlığı altında öncelikle Basılısı olan veya basılıyor gibi dizgiye sahip olan E-Dergi makaleleri alfabetik olarak verildikten sonra uzantılar da metin içi sıra numarasıyla ard arda dizilmelidir.

Uzantı 1: <https://en.wikipedia.org/wiki/Allianoi>

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

Cilt 7 (2013) 2017 Hakemleri

Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (*İstanbul Ü. emekli*)

Doç. Dr. Daniş Baykan (*Trakya Ü.*)

Dr. Emma Louise Baysal (*Trakya Ü.*)

Dr. Fatma Banu Çakan (*İstanbul Ü.*)

Dr. Cevdet Merih Erek (*Gazi Ü.*)

Dr. Aşkim Özdizbay (*İstanbul Ü.*)

Dr. Müjde Peker (*İstanbul Ü.*)

Dr. Işık Şahin (*Trakya Ü.*)

Öğr. Gör. Ceren Baykan (*Trakya Ü.*)

İçindekiler

MASROP E-Dergi Yayın Kurulu	v
MASROP E-Dergi Kapsam ve İlkele ile Hakem Değerlendirme Sistemi ve Süreci	vi
MASROP E-Dergi Makale Yazım Kuralları	vii
MASROP E-Dergi'nin Bu Sayısının Hakemleri	x
İçindekiler	xi
Editörden	1
2007-2012 Arasında Yayımlanmış MASROP E-Dergi Makaleleri	3
Ok Uçları Çalıştayı Hakkında (Prof. Dr. Elif Tül Tulunay)	4
Kazı Buluntusu Ok Uçları Çalıştayı Sonuç Bildirgesi	5
“Ok Uçları Çalıştayı Sözlü ve Poster Bildiri Özetleri (MASROP E-Dergi’de Yayımlanmayan)”, MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 8, (2013) 2017 Oral and Poster Presentations Abstracts of Arrowheads Workshop (No Published in MASROP E-Dergi)	7-9
Yağuzluk, H., “Batı Anadolu’da Ok Ucu Bulunan M.Ö. 1. Bin Merkezleri”, MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 8, (2013) 2017 Centres in West Anatolia where Arrowheads are unearthed from 1st Millennium B.C.	10-12
Köseoğlu, F. N., “Hellen Dünyasında Ok, Yay ve Okçuluk”, MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 8, (2013) 2017 Arrow, Bow and Archery in Hellenic World	13-26
Baysal, A., “Kafamda ‘UÇ’uk Bir Fikir Var: Arkeolojide Teknolojik Açıdan Yaratıcılık”, MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 9, (2013) 2017 There’s a ‘pointed’ idea in my head: inventiveness in archaeology from a technological perspective	27-41
Baykan, C., “Kovanlı Ok Uçlarının Koruma ve Onarımında Organik Malzeme Tespiti”, MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 9, (2013) 2017 Organic Material Detection at the Conservation of Socketed Arrowheads	42-50

MASROP E-Dergi'nin 2017 Ciltlerindeki Ok Ucu Çalıştayı Makaleleri

Editörden

2007 yılında başlayarak ve 2013 yılına kadar yayınlanan e-dergimiz (MASROP E-Dergi), editörümüz ve aynı zamanda Mimarlar Odası eski genel başkanı Sayın Oktay Ekinci'nin 15 Ekim 2013'te vefatıyla yayınına ara vermek zorunda kalmıştı. 2007-2013 arasında e-dergimiz ULAKBİM gibi ulusal ve EBSCO gibi uluslararası veri tabanlarında taranmaktaydı. Verilen ara nedeniyle kayıtlı olduğumuz tarama veri tabanlarına kaydımız yinelenmekte ve yenilerine başvurularımız gerçekleşmektedir. 2016 yılında yeniden hayata geçirdiğimiz e-dergimizin adresi www.masrop.org olarak güncellenmiştir. İsmi ve ISSN numarası aynıdır. Yayın Kurulu yenilenerek genişletilmiştir. Yayın Kurulu'nun mümkün olduğunca her sayıda biraz daha genişleyeceği ümidindeyiz. Dergimiz içerik olarak, Antropoloji, Arkeoloji, Arkeometri, Epigrafi, Filoloji, Sanat Tarihi, Koruma / Onarım, Mimarlık Tarihi, Müzecilik, Paleoantropoloji, Fizikiantropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Önasya Arkeolojisi, Klasik Arkeoloji, Eskiçağ Tarihi, Hititoloji, Sümeroloji, Latin Dili ve Edebiyatı, Yunan Dili ve Edebiyatı, Arkeometalürji, Arkeozooloji, Arkeobotanik, Bizans Sanatı, Osmanlı Sanatı, Nümizmatik gibi sosyal bilimler alanlarındaki ana konular ile bunlarla ilgili, ilişkili veya yardımcı konuları ve bunlara dair yorum, yaklaşım ve kuramları kapsamaktadır. Dönem sınırlaması olmaksızın öncelikli olarak Anadolu coğrafyası kapsamındaki ve Anadolu ile ilişkili olduğu sürece coğrafi bir alan sınırlaması da olmaksızın bahsedilen konulardaki yazılar dergi kapsamındadır. MASROP E-Dergi, kapsamına uygun olarak bilimsel yenilik getiren, özgün araştırma ve yorum makaleleri ile kitap eleştirilerini içerecek bir dergidir. İlk oluşum sürecinden beri görev aldığım MASROP E-Dergi'de ilk yazılarımdan birinin yayınlanmasının 10 yıl ardından bugün editör olarak göreve devam ediyor olmaktan mutluluk duyduğumu burada belirtmek istiyorum. Derginin kuruluş aşamasında bir avuç genç akademisyen adayına destekleriyle kol kanat geren başta Prof. Dr. Elif Tül Tulunay olmak üzere tüm destekçi üyelerimize saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarken, aynı desteği gördüğümüz merhum Oktay Ekinci'nin hatırası önünde saygıyla eğiliyorum.

Oktay Ekinci, Balıkesir'de 1952'de doğmuş; Mimar Sinan Üniversitesi Yüksek Mimarlık Bölümü'nü bitirmiştir. Mimarlar Odası'nın çeşitli kademelerinde yönetici, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim görevlisi, Kars Ardahan Iğdır Siyasal Birikim Gazetesi'nde ve Cumhuriyet Gazetesi'nde köşe yazarı olarak görev almıştır. Yaşamı süresince yazmış olduğu onun üzerinde kitap ve yazılarıyla, 1995 Türkiye Gazeteciler Cemiyeti başarı ödülü; 1996 yılı Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Ödülü; 2001 yılında ICCROM örnek yazar Onur Ödülü; 2002 Avrupa-İstanbul yayın gurubu İstanbul - Kent Ödülü ve 2002 Türk Sanat Kurumu

Sanat Onur Ödülü gibi ödülleri almıştır. Türk mimarlık tarihine adını yazdırmış, Mimarlar Odası eski genel başkanlığı ve dergimizin kuruluşundan vefat ettiği 15 Ekim 2013'e kadar editörlüğünü üstlenen Oktay Ekinci'ye hayatlarımıza bıraktığı izler nedeniyle müteşekkirimiz. Dergimizin Oktay Ekinci'nin vefatından sonra 2017'de çıkarttığımız ve geriye dönük eksik tüm sayılarımızı O'nun anısına armağan etmenin doğru olacağını düşündük.

Dergimizin geriye dönük eksikleri için 2017'de yayınlanan sayılarımıza T.C. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klâsik Arkeoloji Ana Bilim Dalı ve Nif Dağı Araştırma ve Kazı Projesi İzmir İli Nif Dağı Kazısı Başkanlığı girişim ve ev sahipliğinde 13-14 Aralık 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenen *Kazı Buluntusu Ok Uçları Çalıştayı* (İlk Örneklerden Orta Çağ sonuna kadar / Malzeme, Teknik, Biçim ve Tarihlendirme) temel oluşturmuştur. Başta çalıştay fikrini ortaya atarak gerçekleşmesi için emek sarf eden Prof. Dr. Elif Tül Tulunay'a; Çalıştay Düzenleme Kurulu'na; "Kazı Buluntusu Ok Uçları Çalıştayı"na katılarak bildirimlerini sunan, yayınlanması için MASROP E-Dergi'ye gönderen ve sunulan bildirimler haricinde ok uçlarıyla ilişkili yazılarını bizimle paylaşan tüm yazarlarımıza; Dergi Yayın Kurulu'na ve bu sayının yükünü üstlenen Hakemlerimize teşekkürlerimi sunuyorum. 2017'den sonraki yayın hayatına sanal ortamda yılda iki sayı yayınlanacak ulusal hakemli MASROP E-Dergi'nin Sizlerin yayınları ve desteklerinizle aksamadan devam edeceği beklentilerim ve sağlıklı, başarılı yarınlar dilekleriyle... Saygılarımla...

MASROP E-Dergi Yayın Kurulu Adına
Doç. Dr. Daniş Baykan

**Sayın Oktay Ekinci'nin Yayın Kurulu Başkanlığında
2007-2012 Arasında Yayımlanmış MASROP E-Dergi Makaleleri**

- Alanyurt 2009: Alanyurt, Uğur, “Türkiye’de Koruma ve Onarım Üzerine Analiz”, *MASROP E-Dergi Sayı 4*, 2009, 29-55.
- Azizov 2008: Azizov, Anar, “Türk Konut Mimarisi İle Anıtsal Mimari Arasındaki Tasarım İlişkileri”, *MASROP E-Dergi Sayı 3*, 2008, 1-18.
- Baykan 2007: Baykan, Daniş, “Andron ve Symposion Olgusunun Sosyo-Kültürel Nedenleri, Sosyal Yaşama Yansımaları ve İşleyişi”, *MASROP E-Dergi Sayı 1*, 2007, 1-6.
- Efe 2012: Efe, Turan, “(Sunu/Önsöz) Küllüoba Kazıları ve Batı Anadolu Tunç Çağları Üzerine Yapılan Araştırmalar”, *MASROP E-Dergi Cilt 6 Sayı 7*, 2012, iii-vii.
- Fidan 2012: Fidan, Erkan, “Küllüoba İlk Tunç Mimarisi”, *MASROP E-Dergi Cilt 6 Sayı 7*, 2012, 1- 44.
- Genç 2010: Genç, Uğur, “Müzelerde Bütüncül Yaklaşım Denemesi: Aynı Bütünün Parçalarını Sergileyen Müzeler İçin Bir Uygulama Örneği”, *MASROP E-Dergi Sayı 5*, 2010, 1-14.
- Gündem 2012: Gündem, Can Yümni, “The Subsistence Economy in Inland Northwestern Anatolia During the Chalcolithic and Early Bronze Age”, *MASROP E-Dergi, Cilt 6 Sayı 7*, 2012, 250-300.
- Karaca 2007: Karaca, Ergün, “Aleksandreia Troas’da Opus Reticulatum Tekniği”, *MASROP E-Dergi Sayı 2*, 2007, 1-10.
- Omar 2011: Omar, Ali Taha, “The Elimination Of The Rising Damp From The Walls In Old Buildings”, *MASROP E-Dergi Sayı 6*, 2011, 1-25.
- Sarı 2012: Sarı, Deniz, “İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı’nda Batı Anadolu’nun Kültürel ve Siyasi Gelişimi”, *MASROP E-Dergi Cilt 6 Sayı 7*, 2012, 112-249.
- Türkteki 2012: Türkteki, Murat, “Batı ve Orta Anadolu’da Çark Yapımı Çanak Çömleğin Ortaya Çıkışı ve Yayılımı”, *MASROP E-Dergi Cilt 6 Sayı 7*, 2012, 45-111.
- Ünan 2009: Ünan, Serdar, “Samsun-Dondortepe (Hacı İsmail) Tümülüsü”, *MASROP E-Dergi Sayı 4*, 2009, 1-28.
- Yavuz 2009: Yavuz, Alper Yener, “Zooarkeoloji ve Arkeolojik Araştırmalarda Önemi”, *MASROP E-Dergi Sayı 4*, 2009, 64-70.
- Yeşilova 2009: Yeşilova, Hande, “Alliano Antik Ilıcısı’nda Üretilen Erken Bizans Dönemi Günlük Kullanım Kapları”, *MASROP E-Dergi Sayı 4*, 2009, 56-63.

OK UÇLARI ÇALIŞTAYI

Kazı Buluntusu Ok Uçları

(İlk Örneklerden Orta Çağ sonuna kadar / Malzeme, Teknik, Biçim ve Tarihlendirme)

Bilim ve Düzenleme Kurulu:

Prof. Dr. Elif Tül Tulunay

Doç. Dr. Daniş Baykan

Yrd. Doç. Dr. Müjde Peker

Öğr. Gör. (M.A.) Ceren Baykan

“Ok Uçları Çalıştayı” düzenleme gerekliliğine, “İstanbul Üniversitesi Nif Dağı Araştırma ve Kazı Projesi” kapsamında 2006 yılından bu yana Bakanlar Kurulu Kararı’yla başkanlığında yürütülen “İzmir İli Nif Dağı Kazısı”nda ilk günden beri bulduğumuz farklı tip ve boyuttaki ok uçları başlıca etmen olmuştur. Gün ışığına çıkan, birkaçı bronz, çoğu demir malzemeden yapılmış yüzlerce örnek, buluntu kontektlerine göre belirli dönemlere tarihlendirilmektedir. Özellikle Karamattepe kazı alanımızda ele geçen ok uçlarının üretimine ilişkin veriler, bazı bilinenlere yeni bakış açıları kazandırması yanı sıra, Batı Anadolu tarihinde birçok bilinmeze de ışık tutmaktadır.

İmalatından kullanımına ve biçiminden tarihinin belirlenmesine kadar birçok soruyu ve cevabı içeren ok uçlarının, başlangıcından Orta Çağ sonuna dek geniş bir zaman yelpazesinde, arkeolojik kazılarda bulunmuş benzer ve farklı örneklerini kontektleri yönünden değerlendirerek, meslektaşlarımızla bir arada irdeleme fırsatı bulduğumuz bu Çalıştayda, terminoloji, tarihlendirme, üretim, tipoloji ve işlev sorunlarına çözüm sağlayacak ortak bir görüş için adım attığımız ve verimli sonuçlara ulaşıldığı inancıyla, tüm katılımcılara teşekkür ediyorum.

“Ok Uçları Çalıştayı”mıza destek ve emek veren İstanbul Üniversitesi ile Trakya Üniversitesi’nin değerli mensuplarına, Nif Dağı Kazısı devamlı ekip üyelerine, ilgi gösterip katılan değerli bilim insanlarına, izleyicilere, öğrencilerimize; ayrıca katkıda bulunan S.S.A Kimya ile Tywek firmalarına ve yardımlarını esirgemeyen herkese içten teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Elif Tül Tulunay

Kazı Buluntusu Ok Uçları Çalıştayı Sonuç Bildirgesi (İlk Örneklerden Orta Çağ sonuna kadar / Malzeme, Teknik, Biçim ve Tarihlendirme)

- ❖ Ok Uçları Çalıştayı'nda, programda duyurulan on yedi sözlü bildiriden on beşi ile bir ilâve tebliğ ve altı poster sunulmuş, toplam yirmi iki başlık altında irdelenen ok uçları, sonuç panelinde ortak değerlendirilmiştir.
- ❖ Bildiri başlıkları ile Çalıştay'da sunumunu yapanların listesi sırasıyla şöyledir:

Sözlü:

- “Hellen Dünyasında Ok, Yay ve Okçuluk” F. Nihal Köseoğlu;
- “Modern Okçuluk” Aysel Babagür; (*Program dışı ilâve sunum*)
- “Antik Çağ Ok Uçları ve İskelet Travmasıyla İlişkisi” Ayla Sevim Erol ve Alper Yener Yavuz;
- “Tarsus Gözlükule Ok Uçlarının Kimyasal Analizi ve Sınıflandırması” Gonca Dardeniz;
- “Orta Çağ Demir Temren Örneklerinin Sertlik Değerleri ve Sertleştirme Yöntemleri” Ümit Güder;
- “Tarih Öncesi Okçuluk: Yukarı Dicle Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Ok Uçları Deneysel Çalışması” Okan Doğanhan Aslaner;
- “Van Ayanis Kalesinden Ele Geçen Ok Uçları Üzerine Genel Bir Değerlendirme” Mehmet Ali Özdemir;
- “Nif Dağı Kazısı Karamattepe ve Ballicaoluk'ta Bulunan Ok Uçları” Daniş Baykan;
- “Daskyleion Buluntusu Tunç Ok Uçları” Özgün Kasar;
- “Klaros'ta Bulunan Ok Uçları” Onur Zunal;
- “Heraion Teikhos'ta Bulunan Ok Uçları” Neşe Atik;
- “Metropolis'te Bulunan Ok Uçları” Burak Arslan;
- “Allianoi'da Bulunan Ok Uçları” Daniş Baykan,
- “Kütahya Müzesi Müdürlüğü Kurtarma Kazılarında Ele Geçen Ok Uçları” Alptekin Oransay;
- “Samsat Höyük Ok Uçları Konusunda İlk Tespitler” Alptekin Yavaş;
- “Konya Gevale Kalesi Kazıları Ok Uçlarının Değerlendirilmesi” Erkan Aygör.

Poster:

- “Ovaören Ok Uçları” Atalay Karatak;
- “Nif Dağı Başpınar Ok Uçları” Daniş Baykan;
- “Ok Uçlarının Koruma ve Onarımında Organik Malzeme Tespiti” Ceren Baykan;
- “Antakya Kent İçi Kurtarma Kazısında Ele Geçen Ok Uçları” Kamuran Öncü
- “Batı Anadolu'daki M.Ö. 1. bin Ok Ucu Buluntu Merkezleri” Hacı Yağuzluk;
- “Karacahisar Kalesinde Bulunan Ok Uçları Üzerine Bir Tipoloji Değerlendirmesi” Ali Gerengi.

Sunumlarda emeği geçen herkese çok teşekkür ederiz.

- ❖ Programda yer alan “Smyrna Kazılarında Ele Geçen Ok Uçları” Duygu Akar Tanrıver ile “Göktürk Devri Ok Uçları” Jale Özlem Oktay Çerezci sözlü bildirileri, konuşmacılar özel nedenlerden ötürü gelemediğinden, sunulamamıştır. Çalıştay yayınına bu bildirilerin ve doğrudan ok uçlarıyla ilişkin tamamlayıcı bazı ek çalışmaların da dâhil edilebileceğini sevinerek duyururuz.

Çalıştaya bildiriyle katılan, özellikle sonuç paneline kalarak düzenleme komitesiyle ve diğer meslektaşlarıyla fikir alışverişinde bulunan ve ortak bir terminoloji oluşumunu destekleyerek buna katkı sağlayan, Burak Arslan, Neşe Atik, Ali Gerengi, Atalay Karatak, Alptekin Oransay, Mehmet Ali Özdemir, Alptekin Yavaş ve Onur Zunal başta olmak üzere tüm katılımcılara bir kez daha teşekkür ediyoruz. Çalıştay sonuç panelinin tüm dinleyicilerine, bilhassa fikirlerini bizlerle paylaşan, Atilla Batmaz, Can Avcı, Adnan Mehel ve Ertaç Yıldırım'a da çok teşekkür ediyoruz.

Görüş, Öneri ve Varılan Ortak Sonuçlar:

- * Metal içerik analizlerinin ve arkeometrik ölçümlerin, ok uçlarında da köken belirlenmesinden yapım tekniklerinin anlaşılmasına kadar önemli sonuçlar sunacağıın altı çizildi.
- * Ok uçlarının ilk bakışta savaş âleti olarak algılanmasının ötesinde, bulunduğu ortamda adak, ganimet veya taşıyabileceği sembolik anlamlar açısından da ele alınmasının gerektiği vurgulandı. Bu anlamda buluntunun yeri ve kontekstinin önemi belirginleşmektedir ve bu da çalıştayın “kazı buluntusu ok uçları”nu konu seçmesini haklı kılmaktadır.
- * Sembolik anlam dışında ok ucunun para gibi ekonomik değer olarak bir değiş tokuşta kullanılması (Trakya örneği); dövme veya döküm tekniğinde üretilen ok uçlarının sayısal farkı gibi değişik açılardan değerlendirmeler yapıldı. Ok uçları için “toplu üretim” denilebilmesi için sayıca çokluk ve iş gücü kapsamı üzerinde duruldu.
- * Ok ucu çalışmalarında atış mekanizmalarının göz önünde bulundurulması, buna bağlı olarak ok ucu boyut ve ağırlıklarının son derece önemli olduğu ve malzemenin çalışılması sırasında mutlaka kaydedilmesi gerektiği vurgulandı. Eski çalışmalarda mekanizmalar göz ardı edildiği için, genellikle “mızrak ucu” olarak isimlendirilen çoğu demir buluntunun yeniden değerlendirilmesinin kaçınılmazlığı anlaşıldı.
- * Bu çalıştayın Anadolu ok ucu tipolojisi için bir zemin oluşturması bağlamında, her kazının kendi ok ucu tipolojisini (malzeme cinsine göre ve sayısal çokluğa) düzenlemesi ve ortak bir platformda değerlendirilmesinden sonra, Anadolu ok ucu tipolojisinin ve kesin terminolojinin saptanmasının doğru olacağına karar verildi.
- * Gerek üretim teknikleri gerekse işlenmesindeki farklılıklar nedeniyle demir ve bronz / tunç ok uçlarının ayrı ayrı sınıflandırılmasının daha doğru olacağı kararlaştırıldı.
- * Geleneksel olarak “İskit Tipi” olarak adlandırılan kovanlı ve mahmuzlu iki veya üç kanatlı bronz ok uçlarının, halk, ırk, coğrafya veya etnik köken tanımlamalarında günümüz araştırmacıları tarafından kullanılmaması gerektiği önemle vurgulandı.
- * Ok ucu tiplerinin tanımlanmasında ve karşılaştırmalarında ok uçlarının ayrıntıları ve bölümlerinin adlandırılmasının önem taşımasına karşın, güncel yayınlarda bazen yabancı dilden çeviri karşılıklar, bazen Osmanlı okçuluk terminolojisi, bazen de yabancı dildeki kelime kullanıldığından; kesinleşmiş bir Türkçe ok terminolojisinin hâlen var olmadığı ve bunun sağlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bir dil birliğine varılması konusunda hem fikir olunmasına karşın, gerek Orta Çağ gerekse Osmanlı kaynaklarındaki bazı isimlendirmelerin dönemi için doğrudan kullanılması uygun olacağından Roma İmparatorluk Dönemi öncesi için ayrı, Roma İmparatorluk Dönemi sonrası için ayrı terminoloji oluşturulmasına karar verilmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi öncesi için ise aşağıdaki kelimelerin kullanımının uygunluğuna çalıştay sonuç panelinde karar verilmiştir:
  - Okun kesici ve delici kısmını da içeren uç bölümünün tümüne “*ok ucu*”
  - Ok ucu, asıl kesici ve delici işlevsel ucuna “*namlu*”
  - Oka iğne gibi bir “saplama” aracılığıyla birleşiyorsa “*saplamalı*”
  - Kesici ve delici kısmın altındaki bir yuvadan oka sabitleniyorsa “*kovanlı*”
  - Ok ucu başının orta çizgisinden dışa doğru incelererek çıkıntı yapan her bir bölümü için “*kanat*”
  - Alışılmış iki kanatlı yaprak formu ok uçlarının ortasındaki kabarık hat için “*omurga*”
  - Ok namlusu ile saplama geçişinde belirgin bir genişleme olması halinde “*dayamak*”
  - Bazen kovan/saplama kısmındaki tek bazen de yaprak formlu bazı ok uçlarında her iki kanadın uçlarındaki ince çıkıntılara “*mahmuz*”
(ör.: yaprak formlu ok uçlarında her iki kanadın uçlarında ise: *kanat uçları mahmuzlu*
veya kovan/saplama kısmındaki tek mahmuzlu olan için *mahmuzlu ok ucu*)

Makale Gönderim Tarihi: 06.03.2017
Yayına Kabul Tarihi: 10.04.2017

Kafamda “UÇ”uk Bir Fikir Var: Arkeolojide Teknolojik Açından Yaratıcılık *There's a 'pointed' idea in my head: inventiveness in archaeology from a technological perspective*

Adnan Baysal*

Öz

Bu makale prehistorik şiddet olgusunu dolaylı olarak ve tamamen farklı bir bakış açısından ele almaktadır. Şiddet olgusu arkeoloji içinde birçok akademik çalışmada ele alınmıştır. Bununla birlikte yaratıcı düşüncenin şiddete uzanan geçmişteki boyutuna bir gönderme olabilmesi açısından çalışma benzerlerinden farklı bir noktada durmaktadır. Bu kısa çalışma insanın yaratıcılığı, üretmiş olduğu teknoloji ve sonucunda ortaya çıkan süreci değerlendirmeyi amaçladığından, teknolojik açıdan yaratıcılık ana tema olarak değerlendirilecektir. İnsanın yaratıcı sürecinin doğması, bu sürece bağlı olarak deneyim ve tecrübelerini de birleştirerek milyonlarca yıl sonra uzayı keşfetmekten doğaya başat olup yaşamış olduğu çevreyi en ince detayına kadar tüketecek teknolojiler geliştirmesi de yine bu yaratıcı süreçlerden geçerek şekillendiğini bilmekteyiz. Tüm bunların bilincinde olarak, yaratıcı zekanın ürünü olan şeylerin aynı zamanda geri dönüşümlerine de bir pencere açarak, geçmişteki insanı veya insan gruplarının anlaşılması yolunda yaratıcı zekanın önemine gönderme yaparak, bilişsel arkeoloji olarak tanımlanan ve son yirmi yılda sürekli gündeme taşınan bir yaklaşıma işaret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcılık, Taş Alet Teknolojisi, Ok Uçları, Bilişsel Arkeoloji

Abstract

This article aims to look at the advent of prehistoric violence in an inferential and entirely different perspective. The fact of violence has been addressed in many academic works. This work aims to stop at a different point to these previous studies by extending the possibility of tracing inventive thinking to violence in the past dimension. This short work takes inventiveness as seen from a technological perspective as its main theme by aiming to evaluate the inventiveness of humans through the technology they produced and the resulting processes. We know that the birth of human inventiveness and the experimentation and experience that were tied to this process have, millions of years later, resulted in the shaping of processes from the discovery of space and the domination of nature to the development of the smallest details of consumable technologies. An approach that has constantly been on the agenda for the last twenty years known as cognitive archaeology will be indicated as a way to reach the importance of inventive intelligence through understanding people or groups in the past and opening a window on the way that the products of the creative mind are recycled.

Keywords

Inventiveness, Stone Tool Technology, Arrow Heads, Cognitive Archaeology

* Doç. Dr. Adnan Baysal, T.Ü. Edebiyat Fakültesi A Blok, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Anabilim Dalı, Güllapoğlu Yerleşkesi, 22030, Merkez / Edirne.

Giriş

İnsanın yeryüzündeki varoluş süreci içinde geçirmiş olduğu bir dizi önemli olayların yer aldığı ve bu olayların insanlık tarihinde önemli dönüm noktaları olarak karşımıza çıktığı her ne kadar biliniyor olsa da bu duruma ait bilgi ve kanıtları toplayan arkeoloji bilimidir. Söz konusu olaylar ilk aşamalarda, insan ve/veya insanımsıların kendi biyolojik ve fiziksel eksikliklerini kapatmaya çalıştığı, diğer canlıların sahip olduğu bazı özellikleri kendi yaşamsal faaliyetlerine eklemekte ve bu amaçla yapmış oldukları veya geliştirerek mükemmelleştirdikleri teknolojik öğeleri görmekteyiz. İnsanın doğaya karşı eksiklerini ve donanımını tamamlamak üzere yapmış olduğu şeyler günümüzde onun başarılarının anıldığı dönüm noktaları olarak tanımlanan birimler olarak arkeoloji veya tarih içinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, ateşin, tekerleğin bulunması, hayvanların evcilleştirilmesi, bitkilerin evcilleştirilmesi ve yazının bulunması gibi daha birçok şey önemli dönem noktaları arasında sıralanabilir. Bununla birlikte, her ne kadar ateşin, tekerleğin ve yazının bulunması insanlık ve uygarlık tarihinde son derece önemli ve büyük aşamalar olarak kabul edilse de bunlara ek olarak tanımlanabilecek daha birçok şeyin akademik araştırmalara konu olduğunu görebiliriz. Örneğin, insanın bir taşı alete dönüştürmesi, bir balta, kesici veya ok ve yay yapabilmesi gibi. Bu yapmış olduğu aletleri avcılık gibi becerilerini geliştirmek için kullanması ve sonuçta avlamış olduğu hayvanları evcilleştirerek kendisinin yetiştirilmesi süreçleri son derece önemli gelişmelerdir. Doğal barınaklarda yaşadıkten sonra kendi yapmış olduğu basit kulübelerde yaşama geçmiş ve sonunda kerpiç ve taş gibi malzemeler kullanarak yapmış olduğu daha sağlam mimari yapılar sonunda yerini süper lüks yapı birimlerine bırakarak günümüze kadar değişip, gelişmiş ve gelişmeye devam etmektedir. Kısacası kültür bilişsel yapının bir kanıtı olarak ele alınabilir (Donald 1991).

Bu çalışma insanın geçirmiş olduğu birçok aşamanın, zaman ve kültür boyutunda önemli görülen şeylerin altını çizmek yerine farklı bir perspektiften, insanın teknolojik serüvenini, özellikle prehistorik teknoloji ve yaratıcılık üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bunun için de sadece üretmiş olduğu alet türleri, sayıları ve üretim yöntemlerinden söz etmek yerine, yaratıcılık çerçevesi içinde insanın bilişsel süreçleri üzerinden değerlendirmeler yaparak, söz konusu konseptin, insandaki yaratıcılığın anlaşılması yoluna gidilecektir.

İnsan, her şeyden önce düşünen, düşünebilen bir varlıktır. Düşünmek ve düşünce sistemleri üzerine felsefi açıdan yapılan çalışmaların yoğunluğu ve üretilen çalışmalar literatürde geniş bir yer kaplamaktadır. Bu çok sayıdaki çalışma aynı zamanda insanın düşünme yeteneği ve düşünebilmesi üzerine ne kadar odaklanılmış olduğunun da bir kanıtıdır. İnsanın düşünüyor olabilmesi neden bu kadar önemlidir? Düşünmek nedir? Belki de düşünmek değil gözlemlemek daha önemlidir? Her durumda ve sadece insan, işte bu özel yetisi sayesinde doğada kendini özel bir konuma taşımaya başarmıştır. Batı felsefi düşüncesini derinden etkilemiş olan Rene Descartes'ın "*Cogito erge sum*" (Düşünüyorum öyleyse varım) çıkarımı düşünce ve varoluş arasında önemli bir köprü kurmaktadır. Arkeoloji de bir noktaya kadar, varoluş kaygılarını ve düşüncesini ortaya çıkan materyal kültür kalıntılarını inceleyerek, geçmişten günümüze gelişerek değişen düşünce sistemi içinde ortaya çıkan düşünceleri, yaratıcı güçleri ve teknolojileri anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Çalışma bu yöndeki süreci açıklamak üzere bir deneme olmakla birlikte sadece bir "ok ucu" örneği ile sınırlanmaktadır. Buna karşılık, teknolojik anlamda zincirleme üretim tekniğine benzer bir şekilde, yaratıcılık olgusuna gönderme yaparak bir uç üretiminde ve kullanımında teknolojik üretimi ve kullanımını birleştirici bir yaklaşım izlemektedir. Böylece, insanın düşünce sisteminde geliştirdiği bir teknolojik ürününün süreçler içerisindeki dönüşümlerine ve ulaştığı noktaya (iyi veya kötü) işaret ederek göstermektedir.

Yaratıcılık ve Arkeoloji

Yaratıcılık konusu felsefi anlamda bir hayli yoğun bir şekilde ele alınmış ve araştırılmıştır. Yine aynı şekilde sanat alanında da yaratıcılık konusu ile bağlantılı olmak üzere birçok araştırma yapılmış ve tezler ileri sürülmüştür. Arkeoloji içinde ise yaratıcılık konusu son yirmi yıl içinde yavaş yavaş ele alınmaya başlayan bir konudur (Mithen 1998a, 1998b; Renfrew 2001; Renfrew - Bahn 2005; Renfrew - Scarre, 1998; Renfrew - Zubrow 1994). Prehistorik dönemlerden bu yana varoluşunda yaratıcılığına ve bunun süreçlerine yaslanmış bulunan insanın materyal kültürünü sınıflandırabilmek, tipolojik olarak ayrıştırabilmek için uzun çabalar harcayan arkeoloji, insanın ürettiği şeyler ve bunların teknolojisinin arkasındaki akıllı araştırma konusunda yavaş hareket ediyor olması da arkeolojinin yaklaşık yüz seksen yıllık tarihinde anlaşılır bir durum değildir. Özellikle felsefede yaratıcılık üzerine olan araştırmaların arkeolojik araştırmalardan çok daha önceleri başladığı düşünülünce, son zamanlardaki konu üzerinde hızlı bir şekilde gelişen araştırmaların ve literatürün zenginleşmesi sevindirici bir durumdur. Konu ile ilgili çalışmalarda sorgulamaların beyin kapasitesi veya hacmi üzerindeki rakamsal ifadelerin çok daha uzağına taşınması ve insan beyninin her alanda araştırılıyor olması günümüz arkeolojisi için önemli bir durumdur. Neden bir arkeoloğun insan beynini araştırması gerekir? Bir arkeolog bu konuda neler söyleyebilir ki? Mithen (Mithen 1998a: 4) daha çalışmasının başında bizleri bu sorularla baş başa bırakmaktadır. Günümüzde düşünce sistemi ve nörolojik açıdan şempanzeler üzerinde yapılan araştırmalar onların nasıl algıladıklarından veya bir problemi nasıl çözdüklerini veya öğrenme yetilerinin sınırlarını nereye kadar olduğuna dair birçok araştırma yapılmaktadır. Arkeolojinin böyle bir deney yapma şansı olmadığına göre böylesi bir durumda vereceği yanıtların güvenilir olması beklenebilir mi? Tüm bu soruları değerlendirebilmek ve arkeoloji açısından yaratıcılık konusunu bir zemine oturtabilmek üzere öncelikle söz konusu yaratıcılık kavramının belirlenmesi gereklidir. Böylece, insanın çağlar boyunca sürekli olarak üretmiş olduğu ve günümüze kadar ulaşabilen materyal kültür üzerinden geçmişi anlamaya çalışan arkeoloji için durumu anlamak belki daha kolay olabilir. Bir taş alet yapımı, seramik kabın üretimi, sepet yapımı veya ev inşası bir dizi olayı ve yeteneği, kaynağı düşünsel karmaşıklığı, esinlenmeyi ve daha birçok şeyi gerektirmektedir. Üretim süreci, hammaddeden bilgiye kadar uzanan çok sayıda öğenin bir araya gelmesini gerektirmektedir. Başta zaman ve mekân olmak üzere, organize edilerek üretim süreçlerini ve ürünün oluşmasındaki tüm şeylerin aynı zamanda düşünsel platforma taşınmış, düşünsel boyutu ile zaman/mekan ilişkilerinin insan zihninde kurulmuş olması gerekmektedir. Dolayısıyla, ilişkilerin kurulma süreçlerinin gerçekleşmesi öğrenilebilecek bir durumdur. Bu öğrenim, öğrenilenin gelişmesi ve aktarılması da çeşitli koşullara bağlıdır. Söz konusu öğrenim, öğrenilenin aktarılması, tekrar tekrar hatırlanması, bir kişiden diğerine, bir gruptan bir diğer gruba öğretilmesi veya aktarılması, bilgi birikiminin öğrenilerek zenginleştirilmesi, ya da aktarılan zihin ve/veya zihinlerin bu sistemi kavrayabilecek kapasiteye sahip olması önemli koşullar arasındadır. Hiç değilse öğrenenin söz konusu bilgiyi veya edimleri, oluşu/oluşumu gözlemlemiş olması gerekmektedir. Tüm bu aktarımlar içinde kazanılmış veya tecrübe edilerek sabitlenmiş bilginin kuşaklar boyunca aktarılması için sadece benzer yetilere duyulan ihtiyacın dışında, anlaşılır formatta, dilsel olarak da belki de aktarmanın bir yolunun olması gereklidir. Bunun için dil gibi iletişim sağlanabilecek veya bu aşamada yararlı olabilecek bir unsura ihtiyaç duyulmaktadır. Buna ek olarak bilgi birikiminin aktarılacağı ortamdan kişiye, kültürel arka yapısına, zamana ve mekâna kadar gerek fizik gerekse psikolojik birçok önemli faktörlerin var olduğunu unutmamak gerekir. Bu bakış açısından ele alındığında, bilginin formasyonu kadar aktarımı, yayılımı ve kullanabilecek veya bundan faydalanacak olan birey ve toplumlara kadar ulaşıncaya kadar olan süreçler ve buna eklenerek evrilmesindeki zaman ve iletişim ağı kapasitesi de önemlidir. Üretim zincirine benzeyen, ama tamamen farklı ve karmaşık bir süreç olan bilgi üretimi ve yaratıcılığın ortaya çıkışı üzerinde çeşitli görüşler

ortaya koyan araştırmacılar konu üzerinde çeşitli modeller ileri sürmüşlerdir. Bunlar arasında May'in (May 1994) psikolojik temelli değerlendirmeleri, genelde nöro-psikoloji ile bilişsel araştırmalarda kabul edilen ve Mithen'in (Mithen 1998a) de kullandığı 'Katedral' modeli örnek olarak gösterilebilir. Bu modeller biraz daha açılarak aşağıda ele alınacaktır.

Neden insan sürekli olarak bir şeyleri tekrar tekrar inşaa etmektedir veya aynı şeyleri kurmaktadır? Bu motivasyon ya da ihtiyaç nereden kaynaklanmaktadır? İtici gücü nereden gelmektedir? Özellikle May'in (May 1994) bakış açısından değerlendirildiğinde, geleceğe doğru, yani bir bilinmeyene doğru hareket eden ve zaman farkındalığı oluşmuş bir insanın sürekli olarak bir şeylerin üretimini sağlaması da önemli bir durumdur. May'a göre (May 1994: 4) bu durum, üretmek ve üretim içinde bulunmak, cesaret istediği kadar bilgi, tecrübe, zaman, koordinasyon ve bunun gibi diğer unsurlarında sürece katkısı olması gerekir. Daha sonra bunlara değinileceğinden öncelikle yaratıcılık fikrinin nasıl belirlendiği konusunu irdelemek ve anlaşılır kılmak gerekmektedir. Bu fikir içindeki unsurların tartışılması da insanın içinde yaşadığı materyal dünyasının ve buna bağlı olarak kültür boyutunun anlaşılması yolunda bir pencere açılabilir. Arkeolojik araştırmalar genelde insan elinden çıkmış materyalleri hedef almakta, hatta araştırmaların büyük bir kısmı bu kanaldan yürütülerek geliştirilmektedir. Arkeologlar onları çeşitli tanım ve kategorilere sokarak değerlendirmekte, belirli ölçeklerde bir araya getirerek bir kültür tanımı ortaya koymak için çalışmaktadır. Söz konusu durum, arkeolojinin geçmişi anlama çabalarında önemli verileri ve ip uçlarını üretmesinde yardımcı olurken aynı zamanda da insan ve insan gruplarının ortak dünyalarındaki üretimi veya kullanımı belirli şart ve standartlara uygun olarak yapılmış birçok gündelik eşya üzerinde odaklanmaktadır. Bu eşyalar kilden, taştan veya bir sepetten veya kemikten yapılmış bir objeye kadar değişik hammaddeler, formlar ve fonksiyonlarda olabileceği gibi bunlara yüklenmiş yüklenecek anlamlarda farklı olacaktır. Söz konusu farklı hammaddelerden farklı bağlantılarda üretilmiş ve her birinin üretiminde ve üretim sürecinde farklı olguların katkıları bulunduğu, gündelik yaşam pratiğine eklendiklerinde de gerek kullananlar veya gören, gözlemleyenler açısından yine farklı anlamların yüklendiği açıktır. Örneğin, Neolitik dönemde bir ev yapmak için toprağın kazılması, suyun taşınması, katkıların eklenmesi, karılması, kerpiçlerin hazırlanması, kurutulması, kuruyan kerpiçlerin örülmesi, kerpiçlerin örülmesi ile ortaya çıkan duvarlar, duvarların iç sıvaları dış sıvaları zaman içine yayılmış aktivitelerdir. Yine bunun çatısının kapanması için kullanılacak olan ağaçların kesilmesi, taşınmaları, işlenmeleri, duvarlarla birleştirilmeleri, kapı, pencere ocak ve fırın gibi eklerin tamamlanması da bu işlemlerin parçasıdır. Tüm bu eylemler, başka kişiler tarafından ve farklı zamanlarda gerçekleştirilebilir. Bu kişilerin tüm süreçler içerisinde paylaşmaları ve hafızaları farklı şekilde olacaktır. Yine onların ustalıkları, bilgileri ve tecrübeleri farklı şekilde yansıyacaktır. Bununla birlikte evi kullanacak kişi veya kişiler kuranlardan tamamen farklı olabilir. Bu evi içinde yaşayanlar farklı, komşuları farklı, yabancılar farklı, misafirler ile yakın akrabalar ise tamamen farklı bir zaman boyutlarında kullanacak veya algılayacaklardır. Bu ev içinde doğan büyüyen çocuklar için ise tamamen farklı bir dünya olacaktır. Bu duruma tabanları altına gömülen ölüleri de eklediğimizde bir evin yapım sürecinden kullanım aşamalarına kullanıcılara (ölüler dahil) uzanan ikili ilişkiler içinde zaman içinde şekillenen gelişen değişen dinamik bir süreci oluşturacaktır. Bu kerpiç ev, tüm bu insanlar için gündelik yaşam pratiklerinde kendi tecrübelerinin ve bilgilerinin oluşumunda etkili olacaktır. Tüm bunlar düşünöldüğünde bir arkeoloğun, insan elinden çıkmış olan gündelik eşyaları ortak payda olarak tanımlamaya ve buradan hareketle materyal kültürün ait olduğu veya kullanmış olan grubu tanımlayacak, belirleyebilecek ve yahut da kimliklendirme çalışmasında özne olarak görmesi, bir tipolojinin parçası olarak değerlendirmesi ne kadar sağlıklı olacaktır? Ev örneğinde göröldüğü üzere zamana yayılmış farklı ustalıkların, teknolojilerin, bilgi birikimlerinin, hafızanın paylaşıldığı, sembolik anlamların yüklendiği böylesi süreçlerin

bulunduğu mekânın ‘kerpiç ev’ olarak tanımlanması başta yapımından kullananlara kadar uzanan tüm insanların bilgi oluşumundaki her şeyin basitleştirerek yaratıcılık ve bilgi birikimini ve onun ait olduğu tüm süreçler ile birlikte ortadan kaldıracaktır. Oysa tüm bu materyal kültür her ne kadar bir grubun tercihi olarak gelişmiş dahi olsa da, üretimini sağlayan bir zanaatkâr, bir ustadır. Tasarımı yapan, bunun için gerekli tekniklere ve bilgiye sahip bir bireydir. Zanaatkar, bir şeyi değiştiren, şekil veren ve ortaya çıkarabilen kişidir, kısacası, yaratıcı zekaya sahip bireyin kendisidir. Bireylerin yaratıcılığı için çevrelerinde bilgi ve tecrübeden oluşan somut veya soyut uyarıcılara ihtiyaçları olacaktır. Bu noktada, arkeolojik araştırmalarda bireyi ve onun yaratıcı rolünü ortaya çıkarabilecek, odaklanmış çalışmalara yer verilmesi gereğine işaret edilebilir.

Yaratıcılık

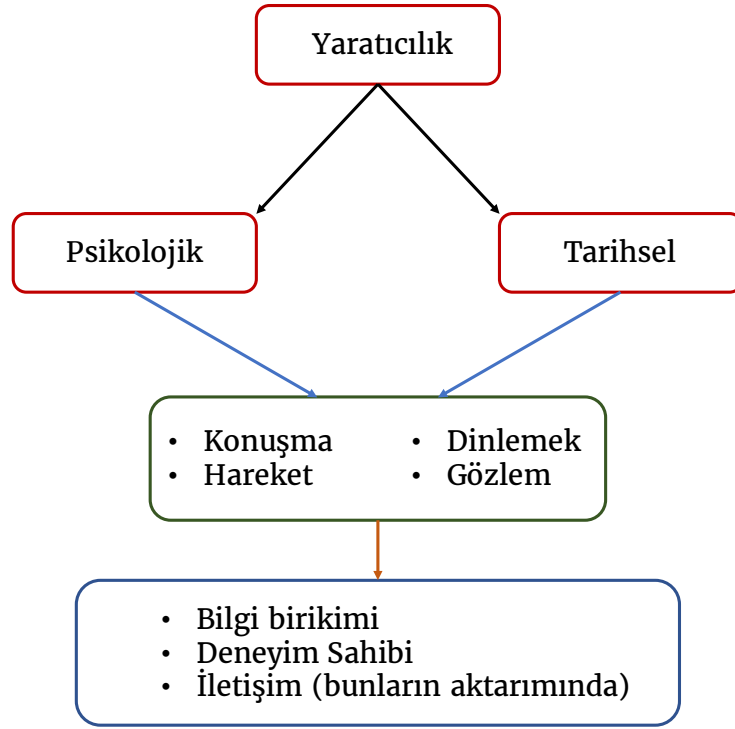
Oakley (Oakley 1972: 1) insanı alet yapabilme yeteneğine sahip, düşüncelerini ifade edebilen sosyal bir varlık olarak tanımlamaktadır. Diğer canlılar ile karşılaştırıldığında ise belirtilen temel özelliklerin aslında ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Doğada birçok canlının yaşamlarını devam ettirebilmek için özel donanımlara sahip olduğu gözlenmektedir: Bir kaplumbağanın sert kabuğu, bir aslanın diş ve pençeleri, bir kartalın kanatları ve bunun gibi şeyleri sayabiliriz. Buna karşılık insan, kanatsız, koku ve görme duyuları çok gelişmemiş, hızlı koşamayan, pençeleri ve dişleri olmayan donanımsız bir canlıdır. Buna karşılık vücudunun parçası haline getirmeyi başardığı tüm bu özelliklere sahip olmuştur. Tüm bunları yapabilen insan, diğer canlılardan daha iyi uyum sağlayabilen bir canlı durumuna gelir ve bunu başarabilmekte onun yaratıcılığı sayesinde olmuştur.

May (May 1994) yaratıcılığın psikolojik durum ile ilgili olduğuna dikkat çekerken yaratıcılığın, psikolojinin üvey evladı olduğuna işaret etmektedir. Yaratıcılığın psiko-analitik teorilerde indirgeyici veya nörotik karakteristikleri ile tanındığına dikkati çektiğini belirten May, psiko-analistlerce yaratıcılığın ‘egonun servisindeki gerileme’ olarak kabul gördüğüne işaret ederken, en azından psikolojik bir durum veya sorunlarıyla ilintili olduğunu da kabul etmektedir (May 1994: 70). May (May 1994: 72) yaratıcılığı “bringing something new into being” (yeni bir şeyi ortaya çıkarmak) olarak tanımlamaktadır. Buna benzer olarak bir başka yaklaşım da kültür tanımı için karşımıza çıkmaktadır. Güvenç kültür konusunu işlediği çalışmasında Marks’ın yapmış olduğu kapsamlı kültür kavramını şu şekilde değerlendirmektedir: “Kültür doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun doğada yarattığı her şeydir” (Güvenç 1984: 97). Bu durumda insanın yaratıcılığı ve yarattıkları onun kültürünü belirlemektedir. Bu tanımda ise yaratıcılık süreci için hiç değilse bazı temel öğeler yani insanın kendisine sunulan şeyler bulunmaktadır. İnsanın yoktan yeni bir şeyi ortaya çıkarabilmesi için bir dizi şeye veya işleyiş dizgesine ihtiyacı olacaktır ki bu süreç aslında o kadar basit de değildir. Anlayabilmek için de adım adım bu yaratıcı süreci birçok değişik açıdan ele alarak değerlendirmek mümkündür. Söz konusu süreci sadece üretim teknolojisi açısından ele almak dahi ne kadar karmaşık bir durum olduğunu göstermeye yeterli olacaktır. Örnek vermek gerekirse, insanın yaşayış şeklini ve ekonomik modelini değiştirerek besin ekonomisini de derinden etkileyen aletler arasında baltalar, ok ve mızrak uçlarını gösterebiliriz. İnsanın kabaca Orta Paleolitik olarak bilinen dönemde (yaklaşık M.Ö. 300,000 – 45,000) geliştirmeye başladığı ve literatürde Levalloise olarak tanımlanan uç ve benzeri yapmaya elverişli yongalama tekniği ile elde edilen parçalardan dolayı teknoloji insanın belki de kompleks düşünce ve üretim teknolojisinin bulunduğu ilk noktalardan birisidir. İnsan bu noktaya nasıl gelmiştir? Bu konuda sorulacak çok fazla soru olmasına karşılık yanıtların kendiliğinden ve basit bir şekilde oluşmadığı da açıktır. Bunun için insan aklının nasıl işlediği, düşünce sisteminin nasıl kurulduğu konusunu araştırmak gerekmektedir. Özellikle prehistorik bir akıl söz konusu olduğunda ise durum daha bir zorlaşmaktadır. Bu

konuda çalışmalarını yürütmekte olan arkeologlar ve diğer bilim insanları başta Renfrew olmak üzere (Boyer 1998; Carruthers 2002, 2006; Coward - Gamble 2008; DeBaune - Clay 2004; DeBaune vd. 2009; Garrard 2009; Knappett 2010; Malafouris 2010, 2013; Marshack 1972; Renfrew 1998, 2008, 2001; Renfrew - Bahn 2005; Renfrew vd. 2008; Renfrew - Scarre 1998; Renfrew - Zubrow 1994; Roskos-Ewoldsen vd. 1993; Turner 2006; Wynn 2002) bilişsel arkeoloji olarak tanımlanan ve arkeoloji için yeni bir araştırma alanı geliştirmeye başlamıştır. Bu alandaki çalışmalar insanın iç ve dış dünyası içinde kurmayı başardığı dengede bilişsel süreçleri anlamaya yöneliktir. İnsan kendini ve dış dünyayı nasıl algılamaktadır? Bunu ne tür bir düşünce sistemi içinde değerlendirmekte ve buradan yola çıkarak nasıl bir dünya kurmaktadır? Yaratıcılık olarak tanımlayacağımız süreç içinde, yeni bir şeyi ortaya çıkartıncaya kadar geçen zaman içinde neler oluyor? Ne tür bir düşünüş veya psikolojik değişimlerden geçiyoruz? Tüm bunlara ek olarak nelere ihtiyacımız var ve hangi bileşenler bu sürece etki etmektedir? Yaratıcılığı ve süreç içinde değişen ve gelişen durumu tam olarak anlayabilmek, geçmişte yaşamış insanlar açısından belki de imkansızdır. Bununla birlikte en basit seviyede bir şeyi ortaya çıkarabilmenin izlediği yolları kabaca değerlendirmek mümkündür. Böylece, düşünce sisteminin yeniden kurulabilmesi veya onun yapı bozumu sayesinde tekrardan geri dönüş yolu bulmak mümkün olabilir.

İlk ve basit aletlerin görülmeye başladığı yaklaşık 2,5 milyon yıl öncesinde söz konusu o basit aletleri dahi yapabilecek aşamaya gelebilmenin üzerinden yaklaşık 2 milyon yıl geçmiş olduğuna dikkat çeken Mithen (Mithen 1998a: 105) ulaşmış olduğumuz teknolojik seviye için alınan yolda zaman boyutunun ne kadar uzun olduğu konusuna da dikkat çekmektedir. Söz konusu 2 milyon yıl, çok fazla uzun bir zaman dilimidir. İnsanın kendini geliştirebilmesi için bir hafızaya sahip olması gerekliliği açıktır. Hafıza her şeyden önce gözlemlenen her şeyin bir şekilde soyutlana bilmesini ve bu soyutlama yolu ile de bir hafıza haritasının (mental map) üretilebilmesi gereklidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için uygun olan zihinsel fakültelerin ilkellerden daha gelişkin primat formlarına doğru gelişimi ve kabaca işleyişi arkeolojik ve bilişsel açıdan açıklanmaya çalışılmıştır. Buna karşılık nöroloji alanından felsefeye kadar uzanan önemli perspektiflerin bulunduğu ve konu üzerinde yapılmış çok sayıda çalışmaları bulmak mümkündür.

Yaratıcılık konusu genelde iki kategori içinde değerlendirilmektedir. Bunlar psikolojik ve tarihsel yaratıcılıktır. Hodder'a göre ise (Hodder 1998: 45) yaratıcılık, insan varoluşunun her yönden en önemli bileşenidir. Bu bileşen iki açıdan önemlidir. Birincisi istençli eğilimin ileriye dönük bakış açısı ve problem çözme yeteneği ile ilişkilidir. İkincisi ise algıya, yoruma ve sorunun tanımlanmasına yönelik ve bununla ilişkisi olduğu için önemlidir. Bu her iki aşamada da önemli aksiyonlar gözlenmektedir ve bunlar sırasıyla konuşma, hareket etme, dinleme ve gözlem yapmak olarak belirlenmiştir. Hodder'ın yaklaşımı belirtildiği üzere psikolojik ve tarihsel yaratıcılık kategorileri altında değerlendirilebilir (Resim 1). Genel anlamda değerlendirildiğinde, bilgi birikiminin, deneyim ve iletişimin ise yaratıcılık söz konusu olduğunda önemli bileşenler olduğu görülmektedir. Söz konusu bileşenler yaratıcılık sürecinde zihin için kullanılan malzemeye dönüşmekte ve belki yaratıcılığın kapasitesini ve kalitesi üzerinde belirleyici unsurlar olabilir.

Resim 1. Yaratıcılık üzerine yapılan çalışmalar ve Hodder’ın yaklaşımının bu sistemdeki yeri ve sonrası (A. Baysal)

Yaratıcılık ve insan hafızası üzerinde odaklanan araştırmacılar yaratıcı zekanın oluşumunu ve işleyişini veya insanın çocukluktan itibaren zihinsel gelişimini farklı yapılarda oluştuğuna referans verebilmek üzere analogik olarak bir katedralin birimlerine benzetmektedirler. Mithen (Mithen 1998a: 72) bu anlamdaki yaklaşımında üç ayrı gelişim safhası içinde değerlendirmektedir. Bu safhaların birincisinde genel entelekt’ in (anlığın) yer aldığı ve bu safhada genel amaçlar için yapılan öğrenim ile karar verme aşamalarının bulunduğu, ikinci safhada ise genel entelektin yanında özellikli entelektlerin var olduğu ve bunların kendi işleyişlerinde bağımsız olarak geliştikleri belirtilmektedir. Üçüncü ve son safha ise birinci ve ikinci safha yanında görülenlerin birbirleri ile bağlantılı olarak işledikleri belirtilmektedir (Mithen 1998a: 69). Yaratıcılık için bu süreçlerin varlığını kabul ettiğimizde, tam bir yaratı içi süreçlerin tamamlanmış olması gerekir mi veya bu süreçler içinde geliştirilen yaratıcı oluşların neler ve ne dereceye kadar oldukları yine konu üzerinde düşünmeye ve tartışmaya açık olacaktır. Ayrıca, arkeolojik açıdan ele alındığında, bu tür süreçleri ve evrelerini materyal kültür analizlerine dayanan arkeolojik araştırmalarda tespit edilebilir mi? Arkeoloji içinde bu konuya yanıt olarak ele alınabilecek buluntuların karşımıza çıktığını, özellikle de uzmanlaşmış alan çalışmalarında görmememiz mümkün olmaktadır. Örneğin, bir alet yapım sürecinin öğrenilmiş ve öğretilebilirliği üzerinden yola çıkılacak olursa, edinilen bilginin, teknolojinin ve yöntemlerin bir aktarımı söz konusu olacaktır. Bunun yanında öğrenen kişinin öğrenme yetisi ile o konudaki kabiliyeti, yapabilirliği de o kadar önemli olacaktır. Bu durumda, bir canlının veya insanın alet yapabilmesi veya alet yapabilecek kapasiteye ve özelliklere sahip olması gerektiği açıktır. Birçok canlı, doğada buldukları bir dal parçasından çakıl taşına kadar değişen nesnelere bir şekilde işlevsel bir alete dönüştürerek kullanmayı başarmaktadır. Böylesi bir durum, kullanıcı için sadece amaca hizmet edebilecek kapasiteye sahip olup işlevsellik kazandırılması olarak değerlendirilebilir. Kısaca, bir amaca ulaşabilmek için kullanılan araçtır. Söz konusu araçlar herhangi bir üretim sürecini gerektirmeyeceği gibi çok küçük değişikliklerin uygulanmasıyla işlevsellik kazandırılabilir. Böylece alet kullanmak ile alet üretebilmek arasında iki farklı durum ortaya çıkmaktadır. Alet yapabilmek, insanlık tarihinde son derece önemli bir aşamadır. Bu süreç içinde gerekli olan birçok bileşenin,

yukarıda belirtildiği gibi zihinsel safhaların oluşumu ve tamamlanmasından, hammaddenin temin edilmesine, üretim teknolojilerinden işlevsel tasarımlara kadar uzanabilecek son derece kompleks bileşenlerin uyumlu ve aynı anda işlerliğini sağlayacak zihinsel yapının varlığını ve anlağın bu kapasitede kapsamlı olmasını gerektirmektedir. Çünkü, bir işlev için kullanılması gereken bir aletin üretim aşamaları içinde dış etkiler kadar içsel süreçlerin zihinsel karışıklıklarının yer bulması gerekmektedir. Tüm bunların yanında, deneysel olarak veya gözlemler yaparak öğrenme veya bu öğrenimlerden neden sonuç ilişkileri zincirinde anlamlı bilgi üretimi gereklidir. Ek olarak, bilginin depolanması, unutulmaması için kullanılması ve aktarılması gerekmektedir. Belirtilen tüm süreçlerin kendi içerilerinde görülecek olan aşamaları, zorlukları, özümlemeleri, bilgiye dönüşmeleri ve pratiğe yansıtılmaları, deneme yanılma yoluyla öğrenilerek seçici davranış ile filtrelenen bilginin tekrar üretimi, kullanımı, aktarımı ve teknolojik süreçler içinde yer alabilmesi için iletişimin (yakın veya uzak) sağlanması gerekmektedir. Bu iletişim zaman ve mekanda gerçekleşebilir. Özellikle zaman içinde yatay ve dikey olarak gerçekleştirilebilir. Örneğin, 2,5 milyon yıl gibi bir zaman dilimi içinde ilk taş kıyıcılardan ulaştığımız günümüz teknolojilerine baktığımızda görmek mümkün olacaktır. Bu çok uzun bir zaman dilimidir. Eğer tanımlamak gerekirse ilk kıyıcı veya kırma işleminde kullanılan aletler ile bunlardan sonra kullanımı görülen sivri uçlu delici aletler arasındaki zaman dilimi dahi çok uzun yılları kapsamaktadır. Kronolojik olarak değerlendirildiğinde, sivri uç fikrinin Orta Paleolitik dönemde kullanımının yaygınlaşması alet alet tasarımı ve üretim aşamasında ulaşılan bir basamak olarak görülebilir. Sivri uçlarla avlanma sürecinin başlangıcı ve bunlara istinaden oluşan motivasyon ve üretim teknolojileri üzerinde araştırmacıların çalışmaları devam etmektedir (Bird 1965; Brooks vd. 2006). Uç kullanımının yaklaşık 120 bin yıl öncesinde ortaya çıktığı kabul edilirse, aradan nereden bakılırsa bakılsın 2 milyon yıl gibi bir sürede sivri uç kavramının gelişmiş olduğu gözlenecektir. Bir uç yaratımı için 2 milyon yıl bekleyen insan bu süreç sonrasında ulaştığı oldukları aşamalar bir hayli ilginç olarak karşımıza çıkar. Uç yapmak veya sivri uçların av sürecinde kullanımı başlı başına bir yenilik olarak kabul edilebilirken bu uçların mızrak veya delici olarak uzaktan kullanımı dahi uzun bir dönem almıştır. Ok uçları ile ilgili gelişim sürecine bakıldığında, özellikle bir yay ile birlikte kullanımının ise yine çok uzun yıllar sonra ortaya çıkışı ve teknolojik açıdan gelişim süreci insanın yaratıcı zekasının ne kadar yavaş bir şekilde geliştiği veya gelişmiş olanın da mükemmel ulaştığı konusunda kabaca fikir sahibi olmamızda yardımcı olacaktır. Kısaca 120 bin yıl öncesinde sivri uçlu aletlerin delici olarak kullanımından bir ok ucu yaparak onu bir ahşaba monte ederek bir yay ile fırlatacak bir şekilde avını veya düşmanını öldürmesini öğrenene kadar geçen süre bir hayli uzun bir zaman dilimini oluşturmaktadır.

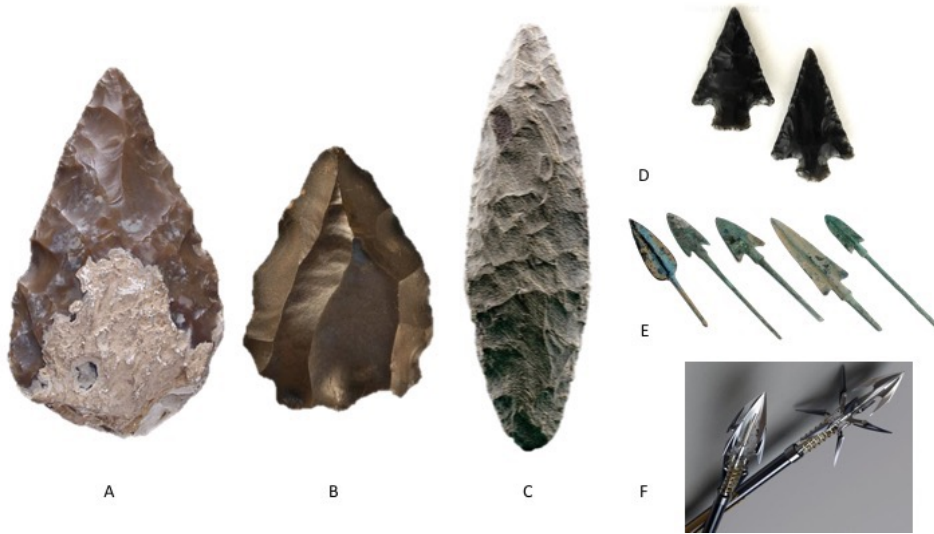
Uç Yapımı

Bir uç yapmak, özellikle bir taş parçasından, son derece basit gibi görünse de bir hayli karmaşık ve dolaşık bir durumdur. Öncelikle gerekli bilgi birikimine, nasıl yapılacağına ve üretilen nesnenin nasıl ve ne şekilde kullanılacağına, hangi hammaddeden yapılacağına, ne kadar zamanda bunun başarılacağına ve daha birçok ilintili düzenlemeye yaratıcı düşünce temelinde ihtiyaç vardır. Bu sadece yaratıcı düşünce veya gereksinim ötesinde bir durum olup eşgüdümüne ve iş birliğine de ihtiyaç gösteren bir süreçtir. Ucu yapılması ve bir sapa takılarak delici olma özelliğini arttırarak kullanma, hele ki bu şekilde bir yay ile birlikte etki alanını ve gücünü arttırması süreci son derece önemli bir bilgi birikimi olup belki de tekerleğin veya yazının keşfinden dahi önemli bir durumdur. İşte bu ilk yaratıcı düşüncelerin ortaya çıkışı ve bunların sadece avlanmak veya yiyecek temini dışında kullanılması ise bir başka sürece işaret etmektedir. Bu süreç ise karar verme aşamasıdır.

Bir uç yapımının zincirleme üretim aşamalarını değerlendirdiğimizde, genel olarak

hammadenin eldesi, şekillendirilmesi ve kullanılması olarak belirlemek mümkündür. Bununla birlikte bu süreçler içinde, hangi hammaddenin seçileceği, seçilen hammaddenin nasıl ve hangi koşullarda, kimler veya kim tarafından yapılacağı, ne tür bir form kazandırılacağı ve bu formun uygunluğu ya da işlev için mükemmel oluşu (simetri, aerodinamik vb) teknolojik üretim aşamaları için özellikle bir ilki üreten için son derece zor olacaktır. Alet üretimi her ne kadar ustalık gerektiren bir iş gibi görünse de aslında zihinsel süreçlerin oluşması ve yeterli derecede de pratiğe yansması gerekecektir. Pratiğe yansıyan bu noktada bilişsel ve anlaksal yeterliliğin de bir anlamda kanıtı olduğu görüşü savunulabilir (Stout 2002; Stout - Chaminade 2007, 2012; Stout vd. 2008). Elbette bu sürecin oluşması, özellikle insanımsılardan itibaren değerlendirildiğinde uzun dönem bir gelişim ve değişimden söz etmek gereklidir (Stout - Chaminade 2007, 2012). Bunun yanında, sürekli gözleyen veya bu üretim aşamalarını bir düşünce sistemi içinde kayıtlayarak ve yine el, göz, zihin iş birlikteliğini kullanarak üretebilen kişi için her ne kadar kolay gibi görünse de aslında her uç üretimi bu serüveni yeniden başlatacaktır.

Sivri uçlu taş aletlerin ilk kez kullanılmaya başlaması Aşöliyen olarak veya karakteristik açıdan iki yüzeyli, el baltası olarak bilinen alet (Resim 2a) ile olduğu bilinmektedir. Bu baltanın sahip olduğu form, genel olarak tanımlanırsa, bir tarafı genelde yongalanmadan bırakılmış (dip), her iki taraftan işlenerek şekillendirilmiş ve bir tarafın da (dip kısmının karşısı) uca dönüşecek kadar işlenerek sivri bir duruma getirildiği görülmektedir. Bu teknik Levallois kültürü temsil eden ve bir çekirdek üzerinde hazırlandıktan sonra üçgen biçimli bir şekilde elde edilen üçgen biçimli taş aletlere (Resim 2b) kadar kullanılmaya devam etmiştir. Bu iki alet tipi arasında kronolojik açıdan ele alındığında yüzbinlerle ifade edilebilecek bir zaman dilimi bulunmaktadır. Bu süre içinde insanlar elbette sivri uçlu aletler kullanmıştır, örneğin ahşap veya kemik gibi hammaddelerden yapılmış olabilir. Burada bizim odaklanmamız gereken iki yüzeyli bir el baltasından kaba bir uca ve oradan da yaprak biçimli uçların yapıldığı kültür dönemine (Resim 2c) kadar uzanan süreç içerisinde sadece sivri uçlu aletlerin gelişimini değil insanın sivri uçlu aletlerin yaratıcılığındaki başarısını en üst seviyeye kadar taşımakta kararlı olduğunu da görmekteyiz. Sivri uç kullanımına istinaden gelişen durum mükemmel bir form kazandırılmış çakmaktaşı ve obsidyen yanında (Resim 2d) metali de kullanarak (Resim 2e) sonraki dönemlerde yaratılmış olan sivri uçlu biçimin delmek, delerek tahrip etmesi anlamında mükemmelleştirildiği görülür (Resim 2f).

Resim 2. Alt Paleolitikten modern dünyaya kadar uzanan sivri uçlu aletlerin kullanımı (a. Aşöl el baltası, b. Levallois uç, c. Solutrean uç, d. Obsidiyen ok ucu, e. Bronz ok uçları ve f. Modern dönem avcılarının kullandığı uç tipleri).

Uç formunun şekilsel ve hammaddeye bağlı olarak tipolojisini kurmak ve bu yapılandırmada anlamlandırmaların getirilmesi, örneğin, bir kültürü, teknolojiyi veya bir grubu temsil etmek, arkeolojik bilgi üretiminde sıklıkla kullanılan bir yöntem olduğu dikkat çekmektedir. Arkeolojik dolgularda uç bulunması belirli bir ekonomik yapıyı veya bir şiddeti temsil ettiği şeklinde de yorumlanmaktadır. Bu tür genelleştirilmiş yorumlardan yola çıkarak, insanın yaratıcı fikirlerini, o yaratıcı fikrin arkasında duran insanı görmeden geçmeye kendimizi hazırlarız. Bu durumda şunu sormadan geçemeyiz: Eğer arkeoloji insanı araştıran bir bilim dalı ise neden insanı sorduğu genel ve insana dair olmayan soruları ile konu dışında bırakıyoruz? Neden insanı anlama, tanıma ve bilme sürecinde onun yaratıcı kapasitesini ve boyutlarını değerlendirmeden bırakıyoruz. Neden yüzlerce ok ucu tipolojisi yaparken, o uçların arkasında duran yaratıcı zekanın içinden çıkan uçları ve onların geri dönüşümünü düşünmeden ok uçlarını bir sayıya, istatistiğe, grafiğe ya da kataloğa dönüştürülmektedir? Bir ok ucu sadece teknolojik açıdan değil onun üretim ve kullanım aşamaları da izlenerek çeşitli yöntem ve standartlar içinde araştırılabilir bir boyuta indirgenebilir fakat ilk uç olarak kullanımından onun bir sapa takılarak yay ile birlikte kullanımı aşamasına gelinceye kadar geçen süre, uygulanan metot içinde kolayca gözlenemeyecektir. Uygulanan metot, insanı değil teknolojiyi, şekli ve işlevi sorgulamaya yöneliktir. Bu aşamalara kronolojik olarak baktığımızda yaklaşık yüzbinlerce yıllık insan yaratıcılığını ve bu yaratıcı fikrin mükemmelleştirilmesi konusunda adımlar atan insanı görmeden geçmiş olmaktayız. Bu yüzbinlerce yıllık süreç içinde edinilen bilgi ve tecrübelerin kullanımı ve kuşaktan kuşağa aktarımı uzun ve karmaşık sosyal hafızaları ortaya çıkarmaktadır. Bu yaratıcılığın sadece ortaya çıkışını aramak da bir noktaya kadar yeterli olmayabilir. Gerekirse, yaratıcılığın geri dönüşümlerini de ele alarak değerlendirmekte yarar vardır.

Yukarıda belirtildiği gibi karar aşamasında insanın üretmiş olduğu sivri uçları kullanması aşamasında aldığı kararlar ve yine avlanma dışında kullanımı sırasında aldığı kararlar da son derece önemlidir. Özellikle 120 bin yılda üretmeyi başardığı ve onu mükemmel bir yapıya dönüştürdüğü uç yaratıcılık açısından kendine geri dönüşümünü bu karar alma sürecinde bulabiliriz. Bu sivri uçlu aynı zamanda son derece etkili olan aletin, insanın yaratıcı kafasından çıkıp tekrar kendine dönüşü ise bir hayli trajikomik bir durum olarak değerlendirilebilir (Resim 3, 4 ve 5).

Resim 3. ‘Vancouver Man’ ve yine kafatasında kalan ok ucu.

Resim 4. Anasazi kültüründe Pueblo dönemine ait yirmi yaşlarında bir kadın kafatası ve ölümüne neden olan ok ucu. (Mesa Verde, Milli Park Müzesi)

Resim 5. Bir insan kafatası parçası ve bronz bir ok ucu. Han Krallığı Dönemi, Çin

Sonuç

Sivri uçların kullanıma alınması ve sonrasında bunların ok ucu olarak uzaktan ve etkili olarak kullanıma girmesi onun sadece avlanma ve besin elde etme iç güdülerini tatmin etmesi dışında tahrip ve şiddete yaslanan kimliğinin de gelişmesine yardımcı olmuştur. Yaratıcı düşüncenin insanın kafasında oluşması ve son derece karmaşık platformlarda gelişerek ve şekil kazanarak gündelik yaşam pratiğine kazandırılması arkeolojik araştırmalarda gereği kadar üzerinde durulmamış, en azından yaratıcı düşüncenin ne kadar önemli olduğu tarımın başlaması kadar önemle değerlendirilmemiştir. Tarımcılık tamamen bir ekonomik model, kalabalık grupların ortaya çıkması, yerleşim yerlerinin sayısının artması olarak algılanırken,

bir ok ucu yaratımı ve bunun arkasındaki süreçler arkeolojik araştırmalar yapan birçok kişi için hiçbir şekilde tarımcılık kadar önem taşımamıştır. Halbuki tarım ve tarımcılık bir ok ucunun üretilmesi ve kullanımı sürecinde ortaya çıkan zihinsel ve anlaksal karmaşalar sonucunda öğrenilen bir durumdur. Elbette sonrasında kazanılan deneyimler ve pekiştirilen düşünceler doğrultusunda çok daha iyi doğru gidiş söz konusudur. Bununla birlikte yaratıcılık ve zekanın işleyişi, ilk alet yapımından ok ucu yapımına geçiş aşaması, tarımcılık sürecine geçiş kadar bir dizi komplike zihinsel süreçlerden oluşmakta olup, bir o kadar da önemlidir.

Ok uçlarının sadece avcılıkta değil şiddet içeren eylemlerde de kullanıma alınması ve bu kullanım sonucunda ortaya çıkan insan hayatının kayıpları kaçınılmaz olmuştur. Burada yaratıcı bir düşüncenin insan aklında biçimlenme gelişimi, materyale dönüşümü ve kullanımı süreçlerinde ok ucunun sadece bir fikir değil geri dönüşümlü bir yapıya sahip olduğu da görülür. Bu geri dönüş ise karar aşamasında ortaya çıkan ve şiddet içeren durumlar içinde kullanılmasını da göstermektedir. Aşağıda her ne kadar trajik olsa da (Resim 3, 4 ve 5) insan zihninde oluşan, gelişen ve ortaya çıkan düşüncenin, yaratıcılığının simgesi olarak geri dönüşümü gösterilmeye çalışılmıştır. İnsanın anlaşılması ve onu tanımak konusunda çalışmalar yürüten arkeolojinin sadece ok uçları tipolojisi, katalogları yapması, grafikler sunması, teknolojik açıklamalar getirmesi ile insanı tam olarak anlaması zor olacaktır. Farklı alanlarda ve seviyelerde elde edilen bilgilerin yaratıcılık merkezinde ilişkilendirerek, düşünce, materyal kültür ve davranış bilimi açasından da değerlendirilmesi belki de insana olan bakış açımızda ve onu anlama yolunda atacağımız önemli adımlar arasında olacaktır.

İnsan zihninde varoluş amaçlı (avlanmak ve korunmak) olarak ortaya çıkan yaratıcı düşüncesinin daha sonra tekrar geri dönüşümü ile tahrip ve yok edici bir potansiyelle kendine geri dönüşü arasındaki süreci arkeolojideki materyaller kültür kalıntılarında anlamak mümkün olabilir mi? Bu konuda daha geniş ve kapsamlı olarak açılımlar yapmak ve insanı anlamak için materyal kültür tarihçiliğinden uzak, belki de bilişsel yaklaşımlarında kullanıldığı arkeolojik modeller gereklidir. Özellikle teknoloji, insan ve yaratıcılık arasında kurulan üçgen içinde bu açıdan öğrenilebilecek çok şey olacağı gibi, geçmişe dayalı yaratıcılığımızın gelişimi ve kökenleri hakkında da kapsamlı bilgi sahibi olacağımız şüphesizdir.

Kaynaklar

- Bird 1965: Bird, J. B. "The Concept of a "Pre-Projectile Point" Cultural Stage in Chile and Peru", *American Antiquity*, 31.2, 1965, 262-270.
- Boyer 1998: Boyer, P., "Cognitive Tracks of Cultural Inheritance: How Evolved Intuitive Ontology Governs Cultural Transmission", *American Anthropologist*, 100.4, 1998, 876-889. doi:10.1525/aa.1998.100.4.876
- Brooks vd. 2006: Brooks, A. S.- Nevell, L.- Yellen, J. E.- Hartman, G., "Projectile Technologies of the African MSA", *Transitions Before the Transition*, Ed. E. Hovers - S. L. Kuhn, 2006, 233-255
- Carruthers 2002: Carruthers, P., "Human Creativity: Its Cognitive Basis, its Evolution, and its Connections with Childhood Pretence", *The British Journal for the Philosophy of Science* 53.2, 2002, 225-249. doi:10.1093/bjps/53.2.225
- Carruthers 2006: Carruthers, P., *The architecture of the mind: Massive modularity and the flexibility of thought*, Oxford, 2006
- Coward - Gamble 2008: Coward, F., - Gamble, C. "Big brains, small worlds: material culture and the evolution of the mind" *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences* 363.1499, 2008, 1969-1979.
- DeBaune-Clay 2004: DeBaune, S. A., - Clay, S. M., "The Invention of Technology: Prehistory and Cognition", *Current Anthropology*, 45.2, 2004, 139-162.
- DeBaune vd. 2009: DeBaune, S. A. - Coolidge, F. L., - Wynn, T. (Eds.), *Cognitive archaeology and human evolution*, Cambridge, 2009.
- Donald 1991: Donald, M., *Origins of the modern mind: Three stages in the evolution of culture and cognition*, Cambridge, 1991.
- Garrard 2009: Garrard, P., "Cognitive archaeology: Uses, methods, and results", *Journal of Neurolinguistics*, 22.3, 2009, 250-265. doi:10.1016/j.jneuroling.2008.07.006
- Güvenç 1984: Güvenç, B., *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Hodder 1998: Hodder, I., "Creative thought: a long-term perspective", *Creativity in human evolution and prehistory*, Ed. S. Mithen, Londra, 1988, 44-56.
- Knappett 2010: Knappett, C., "Communities of Things and Objects: A Spatial Perspective", *The Cognitive Life of Things*, Ed. L. Malafouris - C. Renfrew Cambridge, 2010, 81-89.
- Malafouris 2010: Malafouris, L., "The brain-artefact interface (BAI): a challenge for archaeology and cultural neuroscience", *Soc. Cogn. Affect. Neurosci*, 2010, 264-273.
- Malafouris 2013: Malafouris, L., *How things shape the mind: A Theory of Material Engagement*, Cambridge, 2013.
- Marshack 1972: Marshack, A., "Cognitive Aspects of Upper Paleolithic Engraving", *Current Anthropology* 13.3-4, 1972, 445-477.

Baysal, A.

- May 1994: May, R., *The Courage to Create*, Londra, 1994.
- Mithen 1998a: Mithen, S., *The Prehistory of the Mind*, Londra, 1998.
- Mithen 1998b: Mithen, S. (Ed.), *Creativity in human evolution and prehistory*, Londra, 1998.
- Oakley 1972: Oakley, K. P., *Man the Tool Maker*, Chicago, 1972.
- Renfrew 1998: Renfrew, C., "Mind and matter: cognitive archaeology and external symbolic storage", *Cognition and material culture: the archaeology of symbolic storage*, Ed. C. Renfrew - C. Scarre, Cambridge, 1998, 1-6.
- Renfrew 2001: Renfrew, C., "Akılın Arkeolojisi Yapılabilir mi? Bilimsel Bir Arkeolojiye Doğru", *Cogito*, 28, 2001, 238-255.
- Renfrew 2008: Renfrew, C., "Neuroscience, evolution and the sapient paradox: the factuality of value and of the sacred", *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci* 363.1499, 2008, 2041-2047.
- Renfrew-Bahn 2005: Renfrew, C., - Bahn, P. (Ed.), *Archaeology: the key concepts*. Londra, 2005.
- Renfrew vd. 2008: Renfrew, C.- Frith, C., - Malafouris, L., "Introduction. The sapient mind: archaeology meets neuroscience", *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences* 363.1499, 2008, 1935-1938.
- Renfrew-Scarre 1998: Renfrew, C., - Scarre, C. (Ed.), *Cognition and material culture: the archaeology of symbolic storage*. Cambridge, 1998.
- Renfrew-Zubrow 1994: Renfrew, C., - Zubrow, E. B. W. (Ed.), *The Ancient Mind: Elements of Cognitive Archaeology*. Cambridge, 1994.
- Roskos-Ewoldsen vd. 1993: Roskos-Ewoldsen, B.- Intons-Peterson, M. J., - Anderson, R. E. (Ed.), *Imagery, creativity, and discovery: A cognitive perspective* 98. Amsterdam, 1993,
- Stout 2002: Stout, D., "Skill and Cognition in Stone Tool Production, An Ethnographic Case Study from Irian Jaya", *Current Anthropology* 43.5, 2002, 693-722.
- Stout- Chaminade 2007: Stout, D. - Chaminade, T., "The evolutionary neuroscience of tool making", *Neuropsychologia*, 45.5, 2007, 1091-1100.
- Stout- Chaminade 2012: Stout, D.- Chaminade, T., "Stone tools, language and the brain in human evolution", *Phil. Trans. R. Soc. B*, 367.1585, 2012, 75-87.
- Stout vd.2008: Stout, D.- Toth, N.- Schick, K.- Chaminade, T., "Neural correlates of Early Stone Age toolmaking: technology, language and cognition in human evolution", *Philos. Trans. R. Soc. Lond. B. Biol. Sci.* 363.1499, 2008, 1939-1949.
- Turner 2006: Turner, M. (Ed.), *The artful mind: cognitive science and the riddle of human creativity*, Oxford. 2006.
- Wynn 2002: Wynn, T., "Archaeology and cognitive evolution", *Behav Brain Sci* 25.3, 2002, 389-402; 403-438.

Elektronik Kaynaklar

Uzantı 1. <https://hiveminer.com/Tags/arrowhead,native>

Uzantı 2. <https://www.flickr.com/photos/historicalbodies/13368446124>

Uzantı 3. <http://facingtheinevitable.tumblr.com/page/4>

Resimlerin Listesi

Resim 1. Yaratıcılık üzerine yapılan çalışmalar ve Hodder’ın yaklaşımının bu sistemdeki yeri ve sonrası (A. Baysal)

Resim 2. Alt Paleolitikten modern dünyaya kadar uzanan sivri uçlu aletlerin kullanımı (a. Aşöl el baltası, b. Levallois uç, c. Solutrean uç, d. Obsidyen ok ucu, e. Bronz ok uçları ve f. Modern dönem avcılarının kullandığı uç tipleri).

Resim 3. ‘Vancouver Man’ ve yine kafatasında kalan ok ucu (Uzantı 1)

Resim 4. Anasazi kültüründe Pueblo dönemine ait yirmi yaşlarında bir kadın kafatası ve ölümüne neden olan ok ucu. (Mesa Verde, Milli Park Müzesi, Uzantı 2)

Resim 5. Bir insan kafatası parçası ve bronz bir ok ucu. Han Krallığı Dönemi, Çin (Uzantı 3)

MASROP E-Dergi'nin 2017 Ciltlerindeki Ok Ucu Çalıştayı Makaleleri

MASROP E-Dergi Cilt 7

- “Ok Uçları Çalıştayı Sözlü ve Poster Bildiri Özetleri (MASROP E-Dergi’de Yayımlanmayan)”,
MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 8, (2013) 2017
Oral and Poster Presentations Abstracts of Arrowheads Workshop (No Published in MASROP E-Dergi) 7-9
- Yağuzluk, H.,
“Batı Anadolu’da Ok Ucu Bulunan M.Ö. 1. Bin Merkezleri”,
MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 8, (2013) 2017
Centres in West Anatolia where Arrowheads are unearthed from 1st Millennium B.C. 10-12
- Köseoğlu, F. N.,
“Hellen Dünyasında Ok, Yay ve Okçuluk”,
MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 8, (2013) 2017
Arrow, Bow and Archery in Hellenic World 13-26
- Baysal, A.,
“Kafamda ‘’UC’’uk Bir Fikir Var: Arkeolojide Teknolojik Açıdan Yaratıcılık”,
MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 9, (2013) 2017
There’s a ‘pointed’ idea in my head: inventiveness in archaeology from a technological perspective 27-41
- Baykan, C.,
“Kovanlı Ok Uçlarının Koruma ve Onarımında Organik Malzeme Tespiti”,
MASROP E-Dergi Cilt 7 Sayı 9, (2013) 2017
Organic Material Detection at the Conservation of Socketed Arrowheads 42-50

MASROP E-Dergi Cilt 8

- Dardeniz, G.,
“M.Ö. II. ve I. Bin Ok Uçlarında Arkeometrik Bulgular”,
MASROP E-Dergi Cilt 8 Sayı 10, (2014) 2017
Archaeometric Findings at Arrowheads of the Second and First Millennium B.C. 7-17
- Güder, Ü.,
“Orta Çağ Demir Temren Örneklerinin Sertlik Değerleri ve Sertleştirme Yöntemleri”,
MASROP E-Dergi Cilt 8 Sayı 10, (2014) 2017
Hardness Values and Hardening Techniques of Medieval Arrowheads 18-25
- Aslaner, O. D.,
“Yukarı Dicle Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Fırlatma Uçlarının Deneysel Çalışması”,
MASROP E-Dergi Cilt 8 Sayı 11, (2014) 2017
An Experimental Study on Pre-Pottery Projectile Points in Upper Tigris Basin 26-45
- Özdemir, M. A. - Işıklı M.,
“Van Ayanis Kalesinden Ele Geçen Ok Uçları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”,
MASROP E-Dergi Cilt 8 Sayı 11, (2014) 2017
A General Evaluation On The Arrow-Heads Discovered At Ayanis Castle in Van 46-62

MASROP E-Dergi Cilt 9

- Yalçıklı, D.,
“Demir Çağı’nda Batı Anadolu’dan Tunç Ok Uçları: Üretim Tekniklerindeki Değişim”,
MASROP E-Dergi Cilt 9 Sayı 12, (2015) 2017
Bronze Arrowheads from Western Anatolia in The Iron Age: Changes in Their Production Technique 7-17
- Baykan, D.,
“Nif Dağı Kazısı Karamattepe ve Ballicaoluk’ta Bulunan Ok Uçları”
MASROP E-Dergi Cilt 9 Sayı 12, (2015) 2017
Arrowheads Found at Nif Mountain Karamattepe and Ballicaoluk Excavations 18-40
- Zunal, O.,
“Klaros’ta Bulunan Ok Uçları”,
MASROP E-Dergi Cilt 9 Sayı 13, (2015) 2017
Arrowheads from Klaros 41-53
- Arslan, B. - Aybek, S. - Durak, E.,
“Metropolis’te Bulunan Ok Uçları”,
MASROP E-Dergi Cilt 9 Sayı 13, (2015) 2017
Arrowheads From Metropolis 54-73

MASROP E-Dergi Cilt 10

- Baykan, D.,
“Alliano’da Bulunan Ok Uçları”,
MASROP E-Dergi Cilt 10 Sayı 14, (2016) 2017
Arrowheads Uncovered at Alliano 7-21
- Türktüzün, M. - Oransay, A. - Ünan, S.
“Kütahya Müzesi Müdürlüğü Kurtarma Kazılarında Ele Geçen Ok Uçları”,
MASROP E-Dergi Cilt 10 Sayı 14, (2016) 2017
Arrowheads Uncovered at Kütahya Museums Excavations 22-34
- Yavaş, A.,
“Samsat Höyük Ortaçağ Temrenleri Konusunda İlk Tespitler”,
MASROP E-Dergi Cilt 10 Sayı 15, (2016) 2017
First Detections of Medieval Arrowheads from Samsat Mound 35-53
- Baykan, D.,
“Nif Dağı Başpınar Kazılarında Ele Geçen Ok Uçları”,
MASROP E-Dergi Cilt 10 Sayı 15, (2016) 2017
Arrowheads Found at Nif Mountain Başpınar Excavations 54-62

MASROP E-Dergi Cilt 11

- Aygör, E.,
“Konya Gevale Kalesi Kazılarında Bulunan Ok Uçlarının Değerlendirilmesi”,
MASROP E-Dergi Cilt 11 Sayı 16, 2017
Evaluation of Arrowheads Uncovered in Konya Gevale Castle Excavations 7-24
- Oktay Çerezci, J. Ö.,
“Göktürk Devri Ok Uçları”,
MASROP E-Dergi Cilt 11 Sayı 16, 2017
Arrowheads of Gokturk Period 25-44

- Novrozlu, A.,
“Kafkasya’da Bulunmuş Bronz Çağı Ok Uçları ve Yakın Doğu’daki Paralelleri”,
MASROP E-Dergi Cilt 11 Sayı 16, 2017
Caucasian Arrowheads and Their Near Eastern Parallels in the Bronze Age 45-56
- Atik, N.
“Heraion Teikhos Kazılarında Bulunan Ok Uçları”,
MASROP E-Dergi Cilt 11 Sayı 16, 2017
Arrowheads Found During Excavations in Heraion Teikhos 57-76

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

Cilt 7-11 2017 Hakemleri

Prof. Dr. Nuran Şahin (*Ege Ü. emekli*)

Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (*İstanbul Ü. emekli*)

Doç. Dr. Daniş Baykan (*Trakya Ü.*)

Doç. Dr. Sedef Çokay Kepçe (*İstanbul Ü.*)

Doç. Dr. Lale Doğer (*Ege Ü.*)

Doç. Dr. Necmi Karul (*İstanbul Ü.*)

Doç. Dr. Ahmet Yaraş (*Trakya Ü.*)

Doç. Dr. Gülgün Yılmaz (*Trakya Ü.*)

Dr. Çiler Altınbilek Algül (*İstanbul Ü.*)

Dr. Emma Louise Baysal (*Trakya Ü.*)

Dr. Fatma Banu Çakan (*İstanbul Ü.*)

Dr. Cevdet Merih Erek (*Gazi Ü.*)

Dr. Kenan Eren (*Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.*)

Dr. Melda Ermiş (*İstanbul Ü.*)

Dr. İlkan Hasdağlı (*Trakya Ü.*)

Dr. Murat Özgen (*Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.*)

Dr. Aşkim Özdizbay (*İstanbul Ü.*)

Dr. Müjde Peker (*İstanbul Ü.*)

Dr. Hasan Peker (*İstanbul Ü.*)

Dr. Işık Şahin (*Trakya Ü.*)

Dr. Fuat Yılmaz (*Trakya Ü.*)

Dr. Aslihan Yurtsever Beyazıt (*İstanbul Ü.*)

Dr. Melike Zeren Hasdağlı (*Uşak Ü.*)

Öğr. Gör. Ceren Baykan (*Trakya Ü.*)